

Dunja Dobaja

Izobraževanje gluhih otrok v gluhonemnici v Ljubljani in v Zavodu za odgoj gluhonijeme djece v Zagrebu po glasovno-govorni metodi 1919–1940

UVOD

Vzporedno z razvojem surdopedagogike se je razvijala tudi surdopedagoška didaktika, ki je nastala v procesu aktivnega dela učiteljev, da bi gluhim otrokom »dali govor« in jim omogočili integracijo v družbo ter samostojno življenje. Prepričanje, da gluhi lahko govori, je izšlo iz trditve, da gluhi ni brez glasu, saj se oglašča v določenih situacijah in izraža začudenje, jezo, strah, veselje ipd. Ti

Raziskava je bila opravljena v okviru projekta J6-50189 *Sistem skrbi in izobraževanja otrok s senzornimi ovirami v prvi in drugi jugoslovanski državi*, ki ga financira Javna agencija za znanstvenoraziskovalno in inovacijsko dejavnost Republike Slovenije (ARIS) iz državnega proračuna.

zvoki naj bi bili nezavedni. Zagovorniki glasovno-govorne metode (oralna metoda) poučevanja gluhih so izhajali iz stališča, da bi se lahko izražali tudi zavestno in se naučili govora s pomočjo vida in tipa.¹ Nasprotniki te metode pa so trdili, da je govor za gluhe nekaj povsem nenaravnega, in so zagovarjali znakovni jezik oziroma druge oblike poučevanja gluhih. Načini poučevanja gluhih so bili namreč skozi zgodovino različni, a so predstavljali temelj za postopen razvoj metodike surdopedagogike. V 15. stoletju so na primer duhovniki cistercijanskega reda poučevali gluhe s pomočjo znakovnega jezika. V prvi polovici 16. stoletja je Geronimo Cardano, italijanski matematik, astronom in zdravnik, poučeval gluhe po metodi pisanja. V drugi polovici 16. stoletja je Pedro Pons de León² poskušal gluhe učiti živega govora, v 17. stoletju pa sta švicarski zdravnik Johann Conrad Amman in flamski alkimist in pisatelj Franciscus Mercurius van Helmont postavila pedagoške temelje za poučevanje gluhih glasovnega govora. V 18. stoletju je bilo v različnih delih Evrope več uspešnih poskusov posameznikov pri poučevanju gluhih. Tako je na primer francoski duhovnik Charles Michael de l'Épée, učitelj gluhih otrok na zavodu v Parizu, razvil sistem metodičnih znakov z dopolnjevanjem novih kretenj, ki jih je pridobil od svojih učencev. Napisal je prvi t. i. gestikulacijski slovar na svetu, to je slovar francoskega znakovnega jezika.³

V prvi polovici 19. stoletja se je jezikovno poučevanje gluhih razširilo tudi na druge kontinente. Američan Thomas Hopkins Gallaudet se je navdušil nad l'Épéejevim načinom poučevanja gluhih in leta 1817 ustanovil prvo šolo za gluhe v Hartfordu v zvezni državi Connecticut v Združenih državah Amerike. Tu so razvili enega najbolj proučenih znakovnih jezikov na svetu, ameriški znakovni jezik, ki je izviral iz starega l'Épéejevega francoskega znakovnega jezika.⁴ Nadaljnji vpogled v preteklost pokaže, da so se v drugi polovici 19. stoletja izpopolnjevale govorne metode poučevanja v nizu različnih metod poučevanja gluhih, v prvi polovici 20. stoletja pa so se že pojavili jasni poskusi poučevanja gluhih po akustično-kinestetični metodi.⁵ Slednja se je uporabljala za poučevanje oseb z določenim ostankom sluha. Dolgoletni ravnatelj Zemaljskog zavoda za gluhonijemu djecu v Zagrebu Josip Medved je v svojem delu z naslovom *Podižimo škole za gluhonijemu djecu* iz leta 1926 zapisal, da gluhi niso samo tisti, ki ne slišijo popolnoma nič, ampak tudi tisti, ki lahko slišijo nekatere glasove, in vsi tisti, ki so naglušni do take stopnje, da se ne morejo naučiti govoriti na običajen, naraven

1 Vilko Mazi, *Usoda gluhoneme mladine* (Ljubljana: Podporno društvo za gluhonemo mladino v Ljubljani, 1933), 11–12.

2 *Pedro Ponce de León* – *Wikipedia*, pridobljeno 15. 4. 2026, https://en.wikipedia.org/wiki/Pedro_Ponce_de_Le%C3%B3n.

3 Metka Kulovec, »Slovenski znakovni jezik skozi čas,« *Šolska kronika* 32, št. 3 (2023): 331.

4 *Ibidem*.

5 Savić, »Istorijski osvrt na metode razvoja govora gluvonemih,« 35.

način.⁶ Prispevek se osredotoča na poučevanje gluhih otrok brez ostankov sluha in ne posega v vprašanja o različnih stopnjah gluhosti in s tem povezanih različnih pristopov v okviru glasovno-govorne metode poučevanja, ampak ostaja pri klasičnih principih oralne metode, ki je bila ena od treh osnovnih metod poučevanja gluhih. Poleg nje sta se izoblikovali še znakovna in grafična metoda (metoda pisanja, pri kateri je učitelj gluhemu pokazal slike predmetov, katerih imena so bila napisana na tabli).⁷ Vsaka od omenjenih metod je imela svoj zgodovinski razvoj, zagovornike in nasprotnike. Obstoj različnih metod v poučevanju gluhih kaže na prizadevanja surdopedagogov v različnih zgodovinskih obdobjih, da bi našli najboljšo metodo za poučevanje gluhih, ki bi jim omogočila uspešno vključitev v družbo. Najstarejša metoda poučevanja je bila znakovna, a je z mednarodnim kongresom surdopedagogov v Milanu leta 1880 zdrsnila v ozadje. Kongres je sprejel sklep o prevladi oralne metode poučevanja gluhih z utemeljitvijo, da znakovna metoda poučevanja izolira gluhe od slišče družbe in iz njih ustvarja izolirano skupino. Predlogi surdopedagogov, kot je bil na primer omenjeni Thomas Hopkins Gallaudet, za uveljavitev mešane metode poučevanja, to je znakovne in govorne, so bili preglasovani.⁸ Ameriški surdopedagogi, zagovorniki znakovne metode poučevanja gluhih, so pričeli v svojih prispevkih kritizirati oralno metodo in svojo kritiko argumentirali s primeri, ki naj bi dokazovali, da je bila izgovarjava gluhih otrok, zlasti tistih, ki so bili gluhi od rojstva, nerazločna in moteča za slišče okolico. Po trditvah kritikov naj bi oralna metoda zavirala otrokov duševni razvoj.⁹

Glasovno-govorna metoda je postala temelj izobraževanja in vzgoje gluhih otrok¹⁰ tudi na območju Slovenije, Hrvaške in Srbije, kjer so prve pričele s poučevanjem po oralni metodi šolske sestre reda de Notre Dame v Šmihelu pri Novem mestu v Sloveniji. Od leta 1886 so uspešno poučevale po oralni metodi. Postopoma se je ta metoda poučevanja gluhih razširila tudi v druge zavode, tako leta 1891 v Zemaljski zavod za gluho-nijemu djecu v Zagrebu, 1896 v Mitrovici (danes Kosovo), 1897 v Zavodu za obrazovanje i vaspitanje gluvoneme dece društva Kralj Dečanski v Beogradu in leta 1900 v Kranjski ustanovni zavod za gluvoneme v Ljubljani, to je v gluho-nemnico v Ljubljani.¹¹ Oralna metoda je v omenjenih zavodih sledila principom avstro-ogrske metodike pouka, ki je pomenila

6 Josip Medved, *Podizimo škole za gluho-nijemu djecu!* (Zagreb: Društvo za pripomoč gluho-nijeme djece u Zagrebu, 1926), 6.

7 Savić, »Istorijski osvrt na metode razvoja govora gluvonemih,« 36, 40.

8 Kulovec, »Slovenski znakovni jezik,« 332.

9 Na primer članek učitelja gluhih v šoli Hartford: Richard S. Storrs, »Deaf-mutes and the oral method,« *American Annals of the Deaf and Dumb* 28, št. 3 (1883): 145–68.

10 Zvonko Juras, »Prilog povijesti školstva i surdopedagogije u Hrvatskoj (1836–1918). Odgoj i obrazovanje gluho-nijeme djece u Hrvatskoj,« *Defektologija* 15, št. 2 (1979): 199.

11 Savić, »Istorijski osvrt na metode razvoja govora gluvonemih,« 52.

združitev analitičnega in sintetičnega principa oralne metode. Analitični del je pomenil učenje govora po principu učenja posameznega glasu in postopno povezovanje več glasov skupaj, brez pomena, kot na primer pri glasu L: l, la, al, lo, le, li, lala, ulalop ipd. ter postopno povezovanje glasov v smiselne besede in krajše fraze. Po artikulacijski fazi analitičnega principa je sledila »govorna faza«, v kateri je učitelj postavljajl vprašanja in dal odgovore, ki so se jih učenci avtomatično naučili, na primer »Kaj je to?«, »To je belo grozdje.« Sintetični del pa je sledil principu takojšnjega učenja celih besed.¹² Ta sprva ločena dela oralne metode sta postopoma »sklenila« kompromis in se povezala v glasovno analitično-sintetično metodo poučevanja gluhih otrok, ki sta jo prakticirali tudi ljubljanska in zagrebška šola za gluhe otroke. Pa tudi v tem »kompromisu« dveh principov oralne metode so obstajale različice, ki so jih prakticirale posamezne šole za gluhe v Evropi. Učitelji ljubljanske in zagrebške šole so se vseskozi dodatno izobraževali, obiskovali druge šole za gluhe in se seznanjali z novostmi.¹³

Prispevek se osredotoča na prikaz osnovnega principa poučevanja oralne metode v obeh šolah v obdobju med obema vojnoma in rezultate poučevanja. Omenjena metoda je danes obravnavana kot nasilna metoda, ki je povzročala stiske otrok. Morda ni bila težava v sami metodiki pouka, temveč prepoved znakovnega jezika in zatiranje vseh poskusov njegove uporabe. Na začetni stopnji šolanja se je znakovni jezik še toleriral, nato ne več. Minilo je mnogo časa, da je bil znakovni jezik uradno priznan kot prvi in samostojni jezik gluhih. V začetku 80. let 20. stoletja je Švedska kot prva država na svetu uradno priznala znakovni jezik kot prvi in samostojni jezik gluhih. Druge države so ji sledile, med njimi tudi Slovenija.¹⁴ Leta 1988 je vodstvo Zavoda za gluhe in naglušne Ljubljana prepoznalo potrebo po znakovnem jeziku in sprejelo idejo o vključitvi slovenskega znakovnega jezika v izobraževanje gluhih.¹⁵ Šele leta 2010 so na 21. kongresu Svetovne organizacije gluhih zavrnilo vse sklepe milanskega kongresa in se javno opravičili za prepoved znakovnega jezika v izobraževanju gluhih.¹⁶

Kakorkoli, v ta strokovna vprašanja ne bom posegala, saj nisem strokovnjakinja. Kot raziskovalko me je glasovno-govorna metodika pouka fascinirala, saj so strokovni učitelji pogosto presegali meje. Metodiko pouka gluhih, ki je bila v uporabi v omenjenem obdobju, obravnavam v duhu razumevanja tistega časa. V prispevku ne bom govorila o občutjih otrok v odnosu do oralne metodike

12 Ibid., 44–45.

13 Dunja Dobaja, »Zavodi za vzgojo senzorno oviranih otrok in njihovo izobrazbo v Sloveniji in na Hrvaškem v obdobju med obema vojnoma – povezave s tujino in predstavitev širši javnosti,« *Prispevki za novejšo zgodovino* 65, št. 1 (2025): 17–21.

14 Kulovec, »Slovenski znakovni jezik,« 333.

15 Petra Rezar, »Gluhi učitelji v Sloveniji,« *Šolska kronika* 32, št. 3 (2023): 305.

16 Ibid., 299.

pouka¹⁷ in o izobraževanju učiteljev, saj sem o tem že pisala. Osredotočam se na izobraževalni del obeh zavodov, ki sta bila sicer tudi vzgojni ustanovi. Sprejemala sta gluhe otroke, ki so bili sposobni šolanja, torej niso imeli posebnosti v razvoju duševnega zdravja in so imeli dobro razvit vid, kar je bilo bistveno za t. i. odgledovanje, to je branje z ust. Šolski sistem se je zavedal problema šolanja gluhih otrok z ovirami v duševnem zdravju, a v kratkem obstoju Kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev/Kraljevine Jugoslavije tega vprašanja ni rešil, saj ni rešil niti prostorske stiske šole za gluhe v Ljubljani¹⁸ in Zagrebu.¹⁹ Raziskava je pokazala, da so bili, ne glede na teoretične usmeritve šol pri sprejemanju otrok v učni proces, v razredih obeh šol otroci, ki so sicer naredili sprejemni izpit, bili sprejeti v šolo, a so med šolanjem pokazali nesposobnost za uspešno učenje. Šoli sta v praksi poskušali sprejeti čim več gluhih otrok in jim omogočiti izobraževanje ter jih na ta način rešiti revščine. Večina otrok je namreč prihajala iz revnih družin.²⁰ Šoli sta bili na neki način tudi socialni ustanovi.

ZNAČILNOSTI METODIKE POUKA GLUHIH

Izobraževanje gluhih otrok v obdobju med obema vojnama je, kot že rečeno, potekalo po oralni metodi ali glasovno-govorni metodi, v okviru katere so bili različni principi poučevanja. Z njimi so se učitelji obeh šol seznanjali na strokovnih potovanjih v tujino in v strokovni literaturi. Vodstvo ljubljanskega zavoda je učiteljem priporočalo »največjo vnemo pri izvrševanju poklica« ter seznanjanje z novostmi v metodiki pouka gluhih. V ta namen jim je priporočalo redno branje strokovnega lista *Blätter für Taubstummenbildung*,²¹ ki je bil v tistem obdobju očitno pomembno pedagoško vodilo za učitelje gluhih otrok. Prva urednika strokovnega lista sta bila direktor šole za gluhe v Berlinu in surdopedagog Eduard Walther (1840–1908) ter strokovni učitelj v omenjeni šoli F. Töpler. Strokovni list

17 Zaradi pomanjkanja arhivskih virov zagrebške šole za gluhe na to temo sem se v svojih raziskavah osredotočila na občutja otrok do oralne metode poučevanja v ljubljanski šoli za gluhe, a prišla do ugotovitve, da je tudi za slednjo zelo malo podatkov glede te teme. Več o tem gl. Dunja Dobaja, *Gluhi in svet: med odrinjenostjo in vključenostjo* (Ljubljana: Inštitut za novejšo zgodovino, 2024), 61–66.

18 Več o tem Dunja Dobaja, »Gluhošemnica v Ljubljani v prizadevanjih za razširitev zavoda v obdobju med obema vojnama,« *Prispevki za novejšo zgodovino* 57, št. 2 (2017): 74–90.

19 Več o tem Vjekoslav Mršić, »Društvene, političke, gospodarstvene i kulturne prilike vremena u kojem sazrijeva ideja utemeljenja cjelovitog sustava skrbi za hendikepirane,« v: Slavica Jelić, ur., *110 godina rada zemaljskog Zavoda za gluhošnjemu djeću* (Zagreb: Cenar za odgoj i obrazovanje "Slava Raškaj", 1995), 31–34.

20 Več o tem Dunja Dobaja, »Izobraževanje in integracija gluhih v Sloveniji v obdobju med obema vojnama – pot iz revščine,« v: Ivan Smiljanić, ur., *Sočutje in stigma: družbene razlike in revščina v slovenski novejši zgodovini* (Ljubljana: Inštitut za novejšo zgodovino, 2022), 51–62.

21 SI AS 2032, t. e. 2, Zapisnik učiteljske konference z dne 24. kimovca 1920. Prevod: List za izobraževanje gluhošemnih.

je pričel izhajati leta 1888.²² Zaradi pomanjkanja domače strokovne literature so učitelji gluhih v obeh šolah brali tujo strokovno literaturo. Nemški prostor jim je bil jezikovno in strokovno najbližji. Josip Medved je že ob pripravah na strokovni izpit konec 19. stoletja uporabljal nemško strokovno literaturo, zlasti dela surdopedagoga Waltherja,²³ ki je napisal med drugim priročnik za izobraževanje gluhih po oralni metodi *Handbuch der Taubstummenebildung*, namenjen učiteljem in tudi laični javnosti. V njem je izpostavil bistven argument za glasovno-govorno metodo poučevanja gluhih, ki sta ga ob različnih priložnostih izpostavljali tudi ljubljanska in zagrebška šola za gluhe. Walther je učitelje gluhih spodbujal, naj kljub kritikam omenjene metodike pouka gluhih vztrajajo, saj je njihova dolžnost gluhim omogočiti čim širše razumevanje govornega jezika in jim s tem zagotoviti izstop iz osame in njihovo vključitev v družbo slišičih.²⁴

Šoli sta metodo prakticirali že od prvega razreda dalje. Cilj je bil vzbuditi pozornost učencev na gibanje govoril, branje z ustnic, razumevanje kratkih vsakdanjih stavkov in fraz ter jasna artikulacija, ki je temeljila na takratnih glavnih fonetičnih pravilih, in sicer na zakonu onemelosti zvenceh zapornikov in prepisnikov na koncu besed, na poprillikovanju asimilacijskih glasov in na t. i. Wintelerjevem pravilu.²⁵ Vsi ti artikulacijski principi so imeli cilj, da učenci po koncu šolanja govorijo do te stopnje, da jih slišča okolica razume in jih integrira.

Zakon onemelosti zvenceh zapornikov in prepisnikov na koncu besed je obravnaval pravilo glasov b, d, g, z in ž, torej zvenceh glasov, v kontekstu njihove izgovarjave kot samostojne besede in v besednih zvezah. Pri izgovarjanju omenjenih glasov v posameznih besedah se zgodi slišna sprememba teh glasov in njihova sprememba iz zvencega glasu v nezveneči glas. To pomeni, da se na primer pri besedi »gospod« zadnji glas izgovori kot »t« (nezveneči glas), pri besedi »mož« pa kot »š« (nezveneči glas). V besednih zvezah pa zvenci glasovi onemijo. Primeri: Jaz znam (pri izgovarjanju glas »z« onemi in se sliši kot »ja-znam«), Jaz sem (pri izgovarjanju glas »z« onemi in se sliši kot »jasem«).²⁶ Drugo fonetično pravilo je t. i. prilikovanje, ki ga prevajamo kot premena po zvencečnosti.²⁷ Kadar stojita skupaj dva po zvencečnosti različna glasova, se v govoru prvi po zvencečnosti prilagodi (prilichi) drugemu, tako da se zamenja s svojim parom. Če je drugi nezveneč, se tudi prvi izgovarja nezveneče in nasprotno.²⁸ Primera:

22 *Blätter für Taubstummenebildung* 2, št. 17 (1889).

23 HŠM, Ljubomir Savić, *Život i djelo Josipa Medveda (1859–1932)* (Zagreb: Savez osoba oštećena sluha grada Zagreba, 1989), 13.

24 Eduard Walther, *Handbuch der Taubstummenebildung* (Berlin: Elwin Staude, 1895), 4.

25 SI AS 2032, t. e. 2, Zapisnik lokalne učiteljske konference z dne 4. in 5. majnika 1920.

26 Ibid.

27 »Pravopis. Zapisovanje glasov s črkami. Zapisovanje nezvočnikov,« pridobljeno 27. 1. 2026, <https://eucbeniki.sio.si/slo1/2173/index3.html>.

28 Ibid.

vrabci (zveneč in nezveneč) – [vrapci] (nezveneč in nezveneč) in kdo (nezveneč in zveneč) – [gdo] (zveneč in zveneč).²⁹ Wintelerjevo pravilo je bilo aktualno zlasti v stavkih, kjer je bilo potrebno vezati v izgovarjavi besedne končnice in začetnice enake artikulacije, kar ponazarjajo sledeči primeri: Včeraj je bil lep dan (pri izgovarjavi je »Včera jebilep dan«), Jaz sem bil zjutraj jezen (pri izgovarjavi je »Jasembilzjutra jezen«).³⁰

Strokovni učitelj gluhih in do leta 1926 ravnatelj zavoda za gluhe v Zagrebu Josip Medved, v čigar obdobju je zavod za gluhe otroke dosegel velik razvoj na področju vzgoje in izobraževanja gluhih otrok in strokovnega usposabljanja učiteljskega kadra,³¹ je znakovni jezik označil za pomanjkljivega, skromnega v besedah, nejasnega in nenatančnega,³² saj z določenim znakom ni bilo mogoče poimenovati samo enega pojma, ampak več pojmov. Omenjeno trditev je pojasnil s primerom. Npr. znak za besedo »molsti« je pomenil tudi molžo, mleko, kravo, ki jo kmet molze, in tudi osebo, ki molze. Ali pa znak za besedo »puška« je pomenil tudi streljanje, vojak, lovec, ropar. Prav zato naj bi, po njegovih besedah, uporaba znakovnega jezika povzročala nesporazume in napačno razumevanje smisla stavka. Po drugi strani je Josip Medved označil govorni jezik kot živ organizem, ki se nenehno razvija.³³ Poučevanje gluhih otrok po oralni metodi je želel predstaviti tudi širši javnosti. Zainteresirani meščani Zagreba in drugih krajev so lahko prisostvovali pouku vsako soboto od 14. do 16. ure. Tako so se neposredno seznanili z vzgojo, izobraževanjem in rezultati dela z gluhi učenci. Uprava zavoda si je prizadevala zlasti za obisk potencialnih delodajalcev gluhe mladine, ki je končala šolanje.³⁴ Medved se je tudi zavedal pomena dela s starši gluhih otrok. Za njih je napisal knjižico *Nekoliko savjeta i uputa roditeljima gluhonijeme djece*.³⁵ Slovenski surdopedagogi obravnavanega obdobja, ki so bili tudi učitelji v ljubljanski Gluhonemnici, so prednosti poučevanja gluhih po glasovno-govorni metodi utemeljevali predvsem s stališča pomena vključitve gluhih v družbo polnočutnih.³⁶

29 SI AS 2032, t. e. 2, Zapisnik lokalne učiteljske konference z dne 4. in 5. majnika 1920.

30 Ibid.

31 Juras, »Prilog povijesti školstva i surdopedagogije u Hrvatskoj,« 200.

32 Medved, *Podižimo škole za gluhonijemu djecu!*, 7.

33 Ibid., 8.

34 Juras, »Prilog povijesti školstva i surdopedagogije u Hrvatskoj,« 200–01.

35 HŠM, Savič, *Život i djelo Josipa Medveda*, 41.

36 Vilko Mazi, *Deset let Podpornega društva za gluhonemo mladino 1930–1940* (Ljubljana: Podporno društvo za gluhonemo mladino, 1941), 6.

Učenci prvega razreda Zemaljskog zavoda za gluhoonijemu djecu v Zagrebu pri pouku, učitelj Josip Medved, leto 1900

Hrani: HŠM, Fototeka, Mf 123/10

Tako kot je Josip Medved postavil temelje moderni oralni metodi v zagrebškem zavodu za gluhe otroke,³⁷ je to vlogo v ljubljanskem zavodu opravil dolgoletni ravnatelj Fran Grm, ki je natančno spremljal razvoj fonetike v različnih delih Evrope in sveta. Napisal je knjižico *Študij fonetike*, ki je izšla v Beogradu.³⁸ Grm je glasovno-govorno metodo poučevanja označil za »*edino merodajno*«,³⁹ ki so jo uporabljali učitelji »*vseh boljših zavodov*«. ⁴⁰ Omenjena metoda poučevanja naj bi »*izpodrinila kretanje*«, ⁴¹ torej znakovni jezik. Medved in ravnatelj šole za gluhe otroke v Ljubljani Grm sta podprla takratne osnovne surdopedagoške smernice glede učenja gluhih otrok govora. Te so izhajale iz sledečih temeljev:

37 HŠM, Savić, *Život i djelo Josipa Medveda*, 14.

38 Bogo Jakopič, »Delež slovenskih učiteljev gluhih pri strokovnem in splošno izdajateljskem delu,« v: Bogo Jakopič, ur., *Sedemdeset let Zavoda za usposabljanje slušno in govorno prizadetih v Ljubljani: 1900–1970* (Ljubljana: Izobraževalna služba, 1970), 8.

39 SI AS 2032, t. e. 2, Zapisnik učiteljske konference z dne 13. marca 1920.

40 Ibid.

41 Ibid.

- Glede na to, da ima gluhi otrok zdrave govorne organe, s pomočjo katerih se ustvarja glas, je povsem naravno, da bo lahko govoril. Potrebno pa ga je naučiti, da jih bo znal uporabljati.⁴²
- Gluhi otrok ne sliši, lahko pa vidi in občuti dogajanje okoli sebe. To pomeni, da gluhi lahko bere z ust, odgledava, opazuje pri sogovorniku, kako ustnice spreminjajo obliko in položaj glede na različne glasove. Npr. pri glasu O vidi zaokrožene ustnice, pri glasu Š vidi, kako so ustnice usmerjene naprej in zaobljene.⁴³ Metodo branja z ust je Medved prakticiral že pri rehabilitaciji oglušelih vojakov prve svetovne vojne. V tej metodi je videl edino pot za resocializacijo oglušelih vojakov. Rezultate svojih spoznanj je objavil v knjigi *Čitanje govora s ustiju*, 1929.⁴⁴
- Gluhi ne opazi samo spreminjanja oblike in položaja ustnic, ampak tudi tempo dihanja sogovornika pri izgovarjanju različnih glasov. Na primer, če položimo roko pred usta in izgovorimo glasove P T F, bomo občutili, da je zračni tok kratek in močan.⁴⁵
- Pri izgovarjanju posameznih glasov pa moramo biti pozorni tudi na različno vibriranje mišic v grlu. Če postavimo roko pod grlo ter s palcem in kazalcem objamemo jabolko v grlu in pričnemo izgovarjati na primer samoglasnike, začutimo vibriranje mišic v grlu.⁴⁶

Po teh spoznanjih so učitelji v obeh šolah naučili gluhe otroke govoriti, in sicer v naslednjih stopnjah:

1. Naučiti izgovarjati glasove (artikulacija), napisati vsak naučen glas in odgledovati, to je brati z ust, kar pomeni, da je gluhi otrok z opazovanjem sogovornikovih ust odčital posamezen glas.
2. Povezovanje dveh in več glasov.
3. Povezovanje glasov v besede in stavke.

Artikulacija se je pričela z učenjem glasov, ki so pri izgovarjanju vizualno jasni. Tako se je artikulacija pričela z učenjem glasu »P«. Učitelj je pred učencem izgovoril glas »P«. Da je gluhi otrok občutil ta glas, je, po navodilih učitelja, postavil eno roko pred učiteljeva usta, da je začutil zračni tok, ki je izšel iz učiteljevih ust, ko je izgovarjal glas »P«, drugo roko pa je postavil pred svoja usta. Učitelj je spodbujal gluhega otroka, da je posnemal gibanje njegovih ust, ko je izgovarjal ta glas. Če je imel učenec pri tem težave, je učitelj vzel nekaj dolgih in ozkih papirjev

42 Medved, *Podižimo šole za gluhojnejmu djecul*, 6.

43 Ibid., 12.

44 HŠM, Savič, *Život i djelo Josipa Medveda*, 21.

45 Medved, *Podižimo šole za gluhojnejmu djecul*, 12.

46 Ibid.

Otroci pri pouku v gluhtonemnici v Ljubljani, 11. december 1945

Hrani: MNSZS, FS2976/2. Foto: Rudi Vavpotič

ter vanje izgovarjal »P«. Učenec je pri tem opazoval gibanje papirjev, ko je učitelj izgovarjal omenjeni glas. Učitelj je za lažjo predstavo lahko vzel tudi svečo, jo prižgal, močno izgovoril »P« in jo s tem ugasnil. Potrebni so bili večkratni poskusi, da je otrok usvojil izgovorjavo omenjenega glasu. Ko se je naučil izgovarjati »P«, ga je učitelj naučil ta glas napisati in ga odčitati iz učiteljevih ust. Isti postopek je bil za druge glasove. Po takratnih pravilih artikulacije je bil drugi glas, ki so se ga gluhi otroci naučili izgovarjati, glas »T«, nato »F«, »S« in drugi glasovi.⁴⁷ Pri samoglasnikih je bil postopek učenja drugačen. Gluhi učenec je postavil roko na učiteljevo grlo. S palcem in kazalcem je objel jabolko v grlu. Učitelj je močno izgovarjal samoglasnike. Učenec je občutil tresljaje, ki so bili pri vsakem samoglasniku drugačni. Istočasno je drugo roko položil na svoje grlo, s palcem in kazalcem objel svoje jabolko in začutil tresljaje.⁴⁸

Gluhi otrok pri učenju izgovarjanja posameznih glasov ni imel slušne kontrole. Učitelj mu je sicer z znaki pokazal, da je izgovorjava nepravilna, a učenec ni vedel, kaj je naredil narobe. V takih trenutkih si je učitelj pomagal z ogledalom, tako da sta učitelj in učenec gledala v ogledalo, učenec pa je oponašal gibanje

⁴⁷ Ibid., 14.

⁴⁸ Ibid., 15.

Otroci v gluhonemnici v Ljubljani. Učitelj uči otroke izgovarjave besed pred ogledalom.
Ljubljana, 11. december 1945

Hrani: MNSZS, FS2976/9. Foto: Rudi Vavpotič

učiteljevih ust. Ko je učenec postavil usta v isti položaj kot učitelj, je učitelj zadržal dihanje ter začel spuščati zrak glede na glas, ki ga je izgovarjal. Učenec ga je oponašal. Vajo sta ponavljala toliko časa, dokler otrok ni pravilno izgovoril glasu oziroma dokler ni pravilno oblikoval ust in pri tem pravilno dihal, da je oblikoval glas.⁴⁹ Pravilno dihanje je bil pomemben pogoj za pravilno izgovarjavo glasov, zato so učenci vadili dihanje. Globok in pravičen vdih ter počasen izdih so vadili s pihanjem skozi cevko v vodo, papir ali svečo.⁵⁰ Pravilno dihanje pri govoru so učenci vadili ne samo v prvem razredu, ampak ves čas šolanja.

Naslednja stopnja v učenju govora je bilo povezovanje posameznih glasov, na primer »P« in »A« v »PA, PAPA«, ki je bil prvi pozdrav gluhih otrok v prvem razredu.⁵¹ Sledilo je povezovanje glasov v konkretne besede, za ponazoritev katerih je učitelj uporabljal različne predmete, modele, slike ipd. Istočasno z izgovarjanjem in odgledovanjem se je učenec naučil tudi napisati besede.⁵² Ob koncu

49 Ibid., 13.

50 Jože Zakovšek, »Šolska doba gluhonemega otroka,« v: Dostal Rudolf in Drago Supančič, ur., *Štirideset let Gluhonemnice v Ljubljani 1900–1940* (Ljubljana: Ravnateljstvo Gluhonemnice v Ljubljani, 1940), 50.

51 Ibid.

52 Ibid.

prvega razreda so učenci znali izgovarjati, brati z ustnic in zapisati vse glasove abecede ter izgovarjati in brati vse besede, s katerimi jih je seznanil učitelj. Gluhi učenci so na tej stopnji poznali in razumeli samo tiste besede in pojme, ki so se jih naučili v šoli. Učitelj je imel v prvem razredu, v katerem so se gluhi učenci učili artikuliranega govora in odgledovanja govora od ust, več učencev, odvisno od števila sprejetih otrok. V ljubljanski gluhonemnici je bilo v obravnavanem obdobju v prvem razredu tudi do 18 otrok.⁵³ V nekaterih šolskih letih so oblikovali dva oddelka prvega razreda, če je bilo to mogoče glede na prostorsko stisko zavoda. Josip Medved je opozoril na zahtevnost učiteljevega dela in leta 1926 zapisal, da je imel učitelj v razredu 10–12 učencev.⁵⁴ Upoštevajoč arhivsko gradivo je bilo v prvih razredih do 13 učencev, redko 14. Sicer pa se je število otrok po razredih prav tako gibalo do 13 učencev, v redkih primerih več.⁵⁵ Glede na zahtevnost poučevanja so to visoke številke, ki so od učitelja zahtevale veliko spretnosti in potrpežljivosti. Učitelj je posamezen glas vadil izmenično, zdaj z enim, zdaj z drugim učencem, zato da se učenci niso utrudili.⁵⁶ Učenje posameznega glasu je bilo uspešno, ko so se ga naučili izgovarjati vsi učenci v razredu, ga odčitati z učiteljevih ust in ust sošolcev ter ga napisati. V ljubljanski gluhonemnici je ravnatelj učiteljem priporočil, naj pri ponavljanju snovi ne zaidejo preveč v formalizem in dolgočasje, ter jim svetoval, naj učenci predvsem govorijo v zboru in na ta način vadijo pravilno izgovarjavo.⁵⁷

Prvi in drugi razred v izobraževanju gluhih otrok sta bila nižja stopnja, na kateri so se učenci naučili glasovnega govora in odgledovanja, pri čemer so v drugem razredu že znali izgovarjati preproste stavke, kot so npr. To je mama, To je ata, To je miza.⁵⁸ V tretjem razredu in v višjih razredih se je zahtevnost pri učenju govora povečevala. Otroci so se naučili pravilno uporabljati sklone, čase, predloge in druge jezikovne oblike. Vodstvo ljubljanske gluhonemnice je učiteljem svetovalo, naj učence naučijo praktičnega govora, torej govora, ki se je uporabljal v vsakdanjem življenju. Opozorilo je zlasti na pomen dialogov, ki prevladujejo v

53 Ljubo Dermelj, »Gluhonemi gojenci v dobi štiridesetih let,« v: Dostal Rudolf in Drago Supančič, ur., *Štirideset let gluhonemnice v Ljubljani 1900–1940* (Ljubljana: Ravnateljstvo gluhonemnice v Ljubljani, 1940), 159–68.

54 Medved, *Podizimo šole za gluhonijemu djecu!*, 14.

55 AJ 66, t. e. 2051, p. e. 2033, Iskaz krajem drugog polugodišta (30. juna 1932) školske godine 1931/32 Zavoda za odgoj gluhonijeme djece u Zagrebu in Izveštaj o nadzoru Zavoda za odgoj gluhonijeme djece u Zagrebu sa 11 odjeljenja izvršenom dne 19 i 20 juna 1931. Podobni podatki o številu učencev so tudi v poročilih drugih šolskih let.

56 Medved, *Podizimo šole za gluhonijemu djecu!*, 14.

57 SI AS 2032, t. e. 2, Zapisnik lokalne učiteljske konference, ki se je vršila dne 20. februarja 1935. V tem obdobju je bil ravnatelj Mirko Dermelj, ki je nasledil Frana Grma.

58 HŠM, Josip Medved, *Čitanka za gluhonijeme. Prvi dio: građa za govorne oblike i zornu obuku u II. razredu* (Zagreb: Državna naklada školskih knjiga i tiskanica u Zagrebu, 1926), 4.

vsakdanjem življenju. Pri učenju uporabe zaimkov in glagolov jih je spodbujalo k doslednosti, kar pomeni, da so se učenci naučili uporabe osebnih oblik tako, kot so se v praktični komunikaciji dejansko uporabljale.⁵⁹ Te govorne fleksibilnosti naj bi se naučili s praktičnimi govornimi vajami, zlasti v višjih razredih (VII. in VIII. razred), ko je na primer razrednik učence poslal v sosednji razred z namenom, naj nekaj vprašajo, povedo, pojasnijo itd. Primeri tovrstnih govornih vaj: »*Pojdi vprašat gospoda Kunsta, če je N. N. bolan! Reci gospodu ravnatelju, da N. N. manjka. Gospod N. N. ima nov klobuk. Pojdi ga vprašat, kje ga je kupil in koliko je zanj plačal!*«⁶⁰ Vodstvo ljubljanske Gluhonemnice je prav tako svetovalo učiteljem, naj učenci višjih razredov na vprašanja odgovarjajo s kratkimi stavki, tako kot je to bilo v vsakdanjem življenju. Primeri: »*Kje si bil? V šoli. Ali si bil v šoli? Da. Koliko si plačal za vlak? 5 din.*«⁶¹ Na pomen spodbujanja učenja praktičnega govora v šoli za gluhe otroke v Zagrebu že v nižjih razredih je opozoril odposlanec ministrstva za prosveto Anton Skala ob pregledu dela v zavodu 3. in 4. junija 1935.⁶² Poudaril je, da so sicer v šoli naučeni odgovori na določena vprašanja glede učenja pravilne artikulacije pohvalni, a lahko otrok odgovori na vprašanje tudi drugače, saj prav njegova samoiniciativnost in govorna fleksibilnost pričata o njegovem samostojnem razmišljanju in dobro naučenem odgledovanju. Povedano je ponazoril s primerom iz drugega razreda, katerega razredničarka je bila učiteljica Marija Lisac. Na vprašanje učiteljice: »*Ali si še bolan?*« je učenec podal samostojen odgovor: »*Boli me uho.*« Naučeni, šolski odgovor je namreč bil: »*Jaz sem še bolan.*« Skala je kot nasprotje omenjeni dovoljeni in spodbujeni govorni fleksibilnosti navedel primer iz tretjega razreda, v katerem je poučevala učiteljica Marija Rupčić. Ocenil jo je kot dosledno osebo, ki vztraja pri šolsko naučenih odgovorih v celih stavkih. Skala je vztrajanje učiteljice označil kot nepotrebno, saj je bil pouk namenjen praktičnemu pogovoru in ne vadbi slovnično pravilnih odgovorov. Poleg tega učiteljica dolgo časa ni bila zadovoljna z artikulacijo učenke pri odgovarjanju. Vztrajanje učiteljice je Skala označil kot nekonstruktivno. Učiteljica je namreč vprašala učence: »*Kdo si želi govoriti o Zelengaju?*« Ena izmed učenek je odgovorila »*jaz*«, kar je sicer v vsakdanjem življenju pričakovan kratek odgovor, a je učiteljica zahtevala šolski odgovor: »*Jaz se želim pogovarjati o Zelengaju.*«⁶³ Opisano priča o različnih didaktičnih pristopih učiteljev in razumevanju pomena razvijanja učenčeve samoiniciativnosti in vadbe praktičnega govora.

59 SI AS 2032, t. e. 2, Zapisnik lokalne učiteljske konference, ki se je vršila dne 20. februarja 1935.

60 Ibid.

61 Ibid.

62 AJ 66, t. e. 2051, p. e. 2033, Zapisnik nastavnничkog veća sastavljen prilikom pregleda rada u Zavodu za odgoj gluhoneme dece u Zagrebu u danima 3. i 4. juna 1935 godine.

63 Ibid. Zelengaj je turistična znamenitost.

Na nižji stopnji šolanja so se gluhi učenci sicer naučili govoriti, a je dejansko učenje govora potekalo med celotnim šolanjem, tudi glede pravilnega tempa govora in pravilne porabe zraka pri govorjenju. Za pravilen tempo govora so bili pomembni akcenti kot muzikalni element, ki preprečujejo preveliko monotonost govora ali preveliko poudarjanje določenih glasnikov na škodo drugih. Zato je bilo pri glasovno-govorni metodiki pouka pomembno, da akcenti niso bili premočni in predolgi, saj je to poslabšalo izgovarjavo in govor.⁶⁴ Poleg pravilne uporabe akcentov je bilo pomembno tudi pravilno dihanje. Nepravilno dihanje pri govoru je povzročilo razsekan, zaletav in stokajoč govor in hkrati obremenilo govorne organe. Kot pravilo je veljalo: »Pred govorom zajami zrak z odprtimi usti, kolikor ga lahko, potem pa ga počasi izdihuj in hkrati tvori glas in glasovne zveze. Čim več besed izgovori v eni sapi.«⁶⁵

Za širjenje besednega zaklada so bili v obeh šolah pomembni učni sprehodi, na katerih so učenci opazovali življenje izven zavoda. V obeh šolah so učenci pisali dnevnik, in sicer v zagrebški šoli od četrtega razreda,⁶⁶ v ljubljanski šoli pa od petega razreda. Verjetno sta vodstvo in strokovno učiteljstvo obeh šol ocenili, na kateri stopnji so učenci sposobni pisati dnevnik. V ljubljanski šoli so učenci pisali dnevnik ob nedeljah in opisovali vsakodnevno dogajanje in svoja občutja. Pisali so tudi v svoj šolski časopis z naslovom Sonček.⁶⁷ V zagrebški šoli so dnevnik pisali vsak dan in opisovali dnevno dogajanje. Pisali so o svojih doživetjih na učnih sprehodih, kdo v internatu je dobil pismo od staršev, koga so obiskali starši, kdo v šoli je zbolel ipd. Dnevniški zapisi so služili učencem ne samo kot vaja v pisanju, ampak tudi kot čitanka.⁶⁸ Otroci so dnevnik pisali tudi v času šolskih počitnic, ki so jih preživljali v domačem okolju. Iz teh zapisov je imel učitelj uvid v dogajanje doma in hkrati v znanje otroka iz glasovno-govorne metodike pouka.⁶⁹ Josip Medved je zapisal, da so učitelji ob branju dnevnikov spoznavali različne razmere v življenju gluhih otrok, predvsem pa njihov bister um, ki je učitelje spodbudil, da je njihovo vztrajanje pri pouku vredno in konstruktivno.⁷⁰

64 SI AS 2032, t. e. 2, Zapisnik učiteljske konference, vršeče se dne 28., 29. in 30. aprila 1922.

65 Ibid.

66 AJ 66, t. e. 2051, p. e. 2033, Zapisnik nastavnikičkog veća sastavljen prilikom pregleda rada u Zavodu za odgoj gluhoneme dece u Zagrebu u danima 3. i 4. juna 1935 godine.

Medved sicer v svojem delu *Podizimo škole na strani 18* zapiše, da so učenci pisali dnevnik od tretjega razreda. Arhivsko gradivo priča drugače. Morda so sprva pisali dnevnik od tretjega razreda, a se je vodstvo zavoda kasneje odločilo drugače.

67 Več o tem Dobaja, *Gluhi in svet*, 64.

68 AJ 66, t. e. 2051, p. e. 2033, Zapisnik nastavnikičkog veća sastavljen prilikom pregleda rada u Zavodu za odgoj gluhoneme dece u Zagrebu u danima 3. i 4. juna 1935 godine.

69 Medved, *Podizimo škole za gluhonijemu djecu!*, 18.

70 Ibid., 19.

ŠOLSKI KURIKULUM

Na oblikovanje prvega učnega načrta v ljubljanski Gluhonemnici je delno vplival *Lehrplan und methodische Instruktionen für die Taubstummen-schulen*,⁷¹ ki je bil izdan v Budimpešti leta 1901.⁷² Prvi ravnatelj Štefan Primožič je ob pričetku svojega službovanja sestavil zavodski statut in okvirni službeni hišni red. Od 32 otrok, ki so jih starši prijavili za sprejem v zavod, jih je bilo po končanem sprejemnem izpitu sprejetih 26. Primožič jih je razdelil v dva paralelna razreda, in sicer I. a in I. b razred.⁷³ Organizacijski statut je določal, da se gluhi obeh spolov npravstveno versko vzgajajo in izobražujejo ter se pripravljajo za različne obrti.⁷⁴ Pouk je potekal po glasovno-govorni metodi, naravne kretnje so bile dovoljene le, če so imele nazorno vrednost. Učni jezik je bila slovenščina. Učni načrt in število ur posameznih predmetov v razredih je določila deželna vlada na predlog učiteljske konference. Učni predmeti so bili:

1. Verouk
2. Jezikovni pouk:
 - a) artikulacija, vaje v govorjenju in odgledovanju
 - b) nazorni pouk
 - c) jezikovne oblike
 - d) spisje
 - e) branje
 - f) proste govorne vaje in pravopis
3. Računstvo v zvezi z geometričnim oblikovanjem
4. Tisto, kar je bilo učencem najpomembnejše iz prirodoznanstva, zemljepisa in zgodovine s posebnim ozirom na dom in domovino
5. Lepopisje
6. Risanje
7. Telovadba
8. Ročna dela
9. Obrtni pripravljalni pouk
10. Pouk v gospodarskih in kmetijskih delih in v vrtnarstvu⁷⁵

71 Prevod: Učni načrt in navodila za metodiko pouka za gluhonemnice.

72 Bogo Jakopič, »Zgodovina učnih načrtov in programov šol za gluhe na Slovenskem,« *Kronika* 27, št. 3 (1979): 188.

73 Ljubo Dermelj, »Osebe gluhonemnice od ustanovitve do danes,« v: Dostal Rudolf in Drago Supančič, ur., *Štirideset let gluhonemnice v Ljubljani 1900–1940* (Ljubljana: Ravnateljstvo gluhonemnice v Ljubljani, 1940), 24.

74 Jakopič, »Zgodovina učnih načrtov,« 188.

75 Ibid.

Po prvi svetovni vojni je poskušalo učiteljstvo pouk prilagoditi novim razmeram ob nastanku nove skupne jugoslovanske države. V obdobju med obema vojnama je ljubljanska gluhonemnica ostajala pri svojih nalogah in namenu zvesta prvotnemu organizacijskemu statutu.⁷⁶ Učenje govora je bil še naprej temelj za učenje drugih predmetov, ki so bili sestavni del šolskega učnega načrta v običajnih osnovnih šolah. Ljubljanska gluhonemnica, kot smo videli, sprva ni bila osemletna. Število razredov je naraščalo postopoma. Na primer v šolskem letu 1920/21 so bili sledeči razredi: I. a in b, II. a in b in III. a in b.⁷⁷ V teh razredih so se poučevali sledeči predmeti: veronauk, artikulacija, občevalni (praktični) govor, nazorni pouk (pojasnjevanje učne snovi s pomočjo učnih pripomočkov za boljšo predstavo učencev), jezikovne oblike, branje, računanje, pisanje, risanje, telovadba, ročna dela – delo na vrtu in učni sprehodi.⁷⁸ V prvem razredu je bilo največ ur namenjenih artikulaciji, in sicer 18 ur od skupno 36 ur. Sledili so računstvo s štirimi urami, ročna dela s štirimi urami, učni sprehodi s štirimi urami, pisanje z dvema urama, risanje z dvema urama in telovadba z dvema urama.⁷⁹ V drugem razredu je bilo največ ur, to je sedem od 36 ur, namenjenih občevalnemu govoru, v tretjem razredu pa nazornemu pouku. Vodstvo zavoda je učiteljem priporočalo določeno mero fleksibilnosti pri nazornem pouku, da učence lahko odpeljejo ven iz zavoda, ne glede na urnik, in jim nazorno prikažejo določeno učno snov ter seveda pri tem vse ubesedijo. Pozvalo jih je, naj preizkusijo vse pedagoške načine, ki bi otroku približali stvari, o katerih se je učil v šoli, in ga hkrati učili govora.⁸⁰ V tretjem razredu so se učenci pričeli učiti tudi veronauk, ki je obsegal 2 uri na teden.⁸¹ Dolgoletni katehet Viktor Šega (služboval je v letih 1906–1932) je svoje poslanstvo v gluhonemnici opisal kot duhovno oporo gluhim učencem in jih v kontekstu takratnega medicinskega modela obravnave oseb s posebnimi potrebami označil kot *»ubožci, četudi duševno več ali manj zaostali, zelo dobri, polni spoštovanja in pokorščine do svojih predpostavljanih in polni ljubezni do bližnjega«*.⁸² Misel je odraz obravnave oseb s posebnimi potrebami (tudi) v obdobju med obema vojnama, ko so različni strokovnjaki in posledično laična javnost osebe z ovirami videli kot »problem«, ki potrebuje neprestano zdravljenje in odpravo oviranosti. Pogosto so za njih uporabljali slabšalne izraze. V gluhonemnici je bil pri vodstvu zavoda in strokovnem učiteljstvu sicer razširjen prevladujoč medicinski model obravnave gluhih otrok in gledanje na

76 Dobaja, *Gluhi in svet*, 52.

77 SI AS 2032, t. e. 2, Zapisnik učiteljske konference z dne 24. kimovca 1920.

78 Ibid.

79 Ibid.

80 Ibid.

81 Ibid.

82 Viktor Šega, »Spomini na gluhoneme gojence,« v: Dostal Rudolf in Drago Supančič, ur., *Štirideset let gluhonemnice v Ljubljani 1900–1940* (Ljubljana: Ravnateljstvo gluhonemnice v Ljubljani, 1940), 38.

njih kot na »reveže«, ki potrebujejo pomoč, a hkrati je obstajalo tudi zavedanje o pomenu njihove izobrazbe, ki je bila pot v družbo slišičih.⁸³ Josip Medved je označil gluhost kot »*duševno praznino*«, zaradi katere je bila gluha oseba »*revež, ki se ni zavedal svoje situacije*«. »Pomoč« gluhi osebi v obravnavanem obdobju je bila možnost, da se nauči govora. Govor pa je bil pot v samostojno življenje.⁸⁴ Prisotnosti kateheta v gluhonemnici in njegove duhovne opore gluhi mladini pa ne smemo razumeti samo v kontekstu takratne obravnave oseb s posebnimi potrebami, ampak v kontekstu duha časa in pomembnosti vere v vsakdanjem življenju. Ivan Muha, predhodnik Josipa Medveda, je v svojih navodilih staršem gluhih otrok poudaril pomen verskih čustev, ki jih je pomembno vzbujati že od rane otrokove mladosti.⁸⁵ V kontekstu duha časa je opozoril na pomen splošne ponižnosti pred Bogom.

V naslednjem šolskem letu, ki ga navajam kot primer, to je šolsko leto 1921/22, so bili v ljubljanski gluhonemnici že štiri razredi, in sicer I., II. a in b, III. a in b, IV. a in b.⁸⁶ Obseg predmetov se je nekoliko povečal, število tedenskih ur pa je ostalo isto, to je 36. Učnim predmetom so se pridružili domoznanstvo, opisano kot uvod v družabno življenje, in pogovori o doživljajih, ki so združevali artikulacijo in občevalni govor, pri katerem je bil poudarek na posameznih frazah, opisih in dialogih.⁸⁷ Domoznanstvo je bilo šele v četrtem razredu, pogovori o doživljajih pa je bil učni predmet, ki je bil v učnem načrtu od drugega razreda in mu je v drugem razredu pripadalo največ ur, to je osem.⁸⁸ Sicer pa je bilo tudi v tem šolskem letu največ ur v prvem razredu odmerjenih artikulaciji, in sicer 18, v tretjem razredu nazornemu pouku s šestimi urami in v četrtem razredu prav tako nazornemu pouku s petimi urami in računstvu s petimi urami.⁸⁹ V šolskem letu 1922/23 je imela ljubljanska gluhonemnica že pet razredov, in sicer I., II., III. a in b, IV. a in b ter V. a in b.⁹⁰ Učnim predmetom so se pridružili novi: verski nazorni nauk v tretjem razredu z dvema urama na teden, spisje v petem razredu z eno uro na teden in prirodopis v petem razredu z dvema urama na teden. Vseh ur je bilo 36.⁹¹ Število razredov je rastle postopoma. Šele od šolskega leta 1925/26 je bila

83 Več o tem Dobaja, »Izobraževanje in integracija gluhih,« 52–56.

84 Medved, *Podizimo šole za gluhonijemu djecu!*, 8–10.

85 HŠM, Izvještaj Zemaljskog Zavoda za gluhonijeme za školsku godinu 1894–95 u Zagrebu, Ivan Muha, Njega i uzgoj gluhonijemog djeteta u roditeljskom domu, 5. Ivan Muha je prišel v zavod leta 1894 kot strokovni učitelj. Leta 1895 je postal ravnatelj zavoda. Zavod je vodil do leta 1908. – Juras, »Prilog povijesti školstva i surdopedagogije u Hrvatskoj,« 200.

86 SI AS 2032, t. e. 2, Zapisnik lokalne učiteljske konference dne 18. 6. 1921.

87 Ibid.

88 Ibid.

89 Ibid.

90 SI AS 2032, t. e. 2, Zapisnik lokalne učiteljske konference dne 2. junija 1922.

91 Ibid.

ljubljska šola osemletna.⁹² Navedena tri šolska leta prikazujejo učni kurikulum, ki je veljal do sprejetja novega šolskega zakona leta 1930.⁹³ Zakon je bil prvi za vso državo in je postavil temelje za ureditev šol za otroke s posebnimi potrebami, torej tudi za gluhe otroke. Z njim je prosvetna oblast želela preprečiti dotedano prakso, ko so pogostokrat otroci s posebnimi potrebami obiskovali običajne šole in zaradi svojih posebnosti niso mogli slediti rednemu učnemu programu. Posledično so ponavljali razrede in zaostajali v razvoju.⁹⁴ Zakon je določal, da program in način poučevanja v teh šolah predpiše minister za prosveto s posebnim pravilnikom. Šole za otroke s posebnimi potrebami so bile urejene internatsko, saj so, kar se tiče slovenskega prostora, sprejemale otroke iz vseh delov Dravske banovine. Zagrebška šola je sprejemala gluhe otroke tudi iz drugih banovin, ne samo iz Savske. Že v šolskem letu 1928/29 je bil en učenec iz ljubljanske oblasti, en pa iz mariborske oblasti (Medžimurje).⁹⁵ V šolskem letu 1932/33 je bil en učenec tudi iz Dravske banovine,⁹⁶ iz česar lahko sklepamo, da so bili nekateri gluhi otroci iz ljubljanske in mariborske oblasti ter kasneje Dravske banovine vpisani v zagrebški zavod, pri čemer se postavlja vprašanje jezikovne različnosti. Morda so v zagrebški zavod občasno prihajali gluhi otroci z mejnih območij, kot je bilo to Medžimurje, kjer so v družini govorili hrvaški jezik.

Prosvetno ministrstvo je leta 1931 izdalo *Začasni učni plan in program za osemrazredno šolo za gluhonemo mladino*, ki je vstopil v veljavo 28. marca 1931. Pri njegovem oblikovanju je sodelovalo več učiteljev iz Ljubljane na čelu s tedanjim referentom za šole za otroke s posebnimi potrebami Antonom Skalo. Nov učni načrt ljubljanske Gluhonemnice se je pričel s pregledom učnih predmetov, torej predmetnikom. Na osemrazredni gluhonemnici so bili sledeči predmeti: jezikovni pouk je bil temeljni predmet, prisoten tudi pri poučevanju drugih predmetov, to je priropisa, domoznanstva, v okvir katerega so sodili zemljepis, zgodovina, družboslovje; računstva, pisanja, risanja, delovnega pouka (ročna dela, delo na vrtu), telesne vzgoje, verouka. Vodstvo gluhonemnice je med učne predmete uvrstilo tudi učne sprehode, na katerih so učenci opazovali resnično življenje izven zavoda. Učitelji so sprehode izkoristili zlasti za vadbo govora. Število tedenskih učnih ur je bilo v vseh osmih razredih skupaj 32 ur.⁹⁷ Predmetnik in učni načrt sta vsebovala dve osnovni smernici, to je pouk glasovnega govora, govornih

92 Dermelj, »Gluhonemi gojenci v dobi štiridesetih let,« 161.

93 *Uradni list kraljevske banske uprave Dravske banovine*, 28. 1. 1930, Zakon o narodnih šolah.

94 Ljubomir Petrović, *Nevidljivi geto. Invalidi u Kraljevini Jugoslaviji 1918–1941* (Beograd: Institut za savremenu istoriju, 2007), 257.

95 AJ 66, t. e. 2051, p. e. 2033, Glavni izveštaj o radu zavoda u školskoj godini 1928/29.

96 AJ 66, t. e. 2051, p. e. 2033, Ispitni izveštaj Zavoda za odgoj gluhonijeme djece u Zagrebu, 30. 6. 1933.

97 Dobaja, *Gluhi in svet*, 52–53.

usvojitve pojmovnega sveta, ter praktična usmeritev učencev k izobrazbi, ki so jo gluhi potrebovali v določenem poklicu.⁹⁸

Pomemben učni pripomoček so bili učbeniki, sicer maloštevilni. Leta 1921 so učitelji Vita Zupančič, Ivan Erbežnik in Vilko Mazi izdali *Berilo za osnovne šole*, litografirano čitanko za prva dva razreda osnovne šole.⁹⁹ Leta 1923 je Vilko Mazi uredil *Čitanko za izredne osnovne šole*, ki so jo sestavili učitelji gluhošolske v Ljubljani, izdala pa Pokrajinska uprava za Slovenijo dne 1. maja 1923. Namenjena je bila gluhim učencem višjih razredov. Imela je dva dela. Prvi je bil namenjen jeziku, drugi pa praktičnemu pouku iz naravoslovnih predmetov. Pomanjkanje druge literature je deloma pokrila tudi šolski časopis *Sonček*, ki sta ga urejala učitelj Vinko Rupnik in Ivan Erbežnik. Izhajal je od leta 1937 do 1941 in je bil hkrati kronika zavoda.¹⁰⁰ Leta 1939 je zavodski katehet Alojzij Tome izdal *Katekizem za gluhošolske*.¹⁰¹

V šolskem letu 1905/6 so bili tiskani prvi učbeniki za učence zagrebške šole za gluhe, in sicer »*Oblici početnog govora za obuku gluhošolskih*« avtorja Ivana Muhe, »*Čitanka za gluhošolske I. dio*« avtorja Josipa Medveda (drugi ponatis je bil leta 1926¹⁰²) in »*Početna pouka u vjeri za gluhošolske*« avtorja Henrika Reckberga, ki jo je prevedel zavodski veroučitelj Janko Barlé.¹⁰³ Leta 1907 je bila kot učni pripomoček uvedena omenjena »*Čitanka za gluhošolske I. dio*« avtorja Josipa Medveda, leta 1908 pa »*Čitanka za gluhošolske, građa za stvarnu obuku u V razredu*«, ki jo je napisal zavodski učitelj Viktor Mayer.¹⁰⁴ Arhivski viri zagrebške šole za gluhe otroke ne ponujajo natančnega vpogleda v šolski kurikulum glede šolskih predmetov in odmerjenih tedenskih ur. Ne dajejo torej vpogleda v učni načrt šole. O slednjem lahko sklepamo na podlagi poročil o ocenjevanju dela učiteljev v posameznih razredih, iz katerih je razvidno, da so bili na šoli enaki predmeti kot v ljubljanski gluhošolski.¹⁰⁵ Ravnatelj zagrebške šole Rajko Hergešić je v poročilu velikemu županu zagrebške oblasti dne 30. novembra 1926 zapisal, da je Zavod za odgoj gluhošolske djece šola, v kateri se otroci, ki so gluhi od rojstva ali najzgodnejše mladosti, učijo govoriti v materinščini po glasovno-govorni metodi. Prav tako so se učili vse drugo, kar je predpisoval učni načrt za običajne osnovne šole, razen petja. V zavodu so razvijali ročne spretnosti z

98 Ibid., 53.

99 Bogo Jakopič in Ljubomir Savić, *Pota do besede: pregled vzgoje, izobraževanja in usposabljanja slušno prizadetih na Slovenskem* (Ljubljana: Zavod za usposabljanje slušno in govorno prizadetih, 1986), 64.

100 Ibid., 64–65.

101 Zdravko Kvržič, »Od ustanovitve gluhošolske do Zavoda za gluhe in naglušne: 123 let izobraževanja gluhe in naglušne mladine v Ljubljani,« *Šolska kronika* 32, št. 3 (2023): 351.

102 HŠM, Medved, *Čitanka za gluhošolske*.

103 Mršič, »Društvene, političke, gospodarstvene i kulturne prilike vremena,« 29.

104 Ibid.

105 AJ 66, t. e. 2051, p. e. 2033, Zapisnik nastavnikičkog veća sastavljen prilikom izvršenog pregleda rada u Zavodu za odgoj gluhošolske djece u Zagrebu u danima 3., 4. i 6. junija 1938 godine.

ročnimi deli. Po končani šoli so se mladostniki izučili obrti izven zavoda.¹⁰⁶ Iz povedanega lahko sklepamo, da je bil učni načrt usmerjen v učenje govora, splošnih predmetov in ročnih del. Verouk je imel pomembno mesto v zagrebški šoli za gluhe, zlasti zato, ker so šolo obiskovali učenci različnih veroizpovedi (katoličani, pravoslavci, grkokatoliki, judovske vere in muslimani). To priča o odprtosti in toleranci zavoda. V posameznih šolskih letih je bil verouk organiziran glede na številčno zastopanost učencev posamezne veroizpovedi. Iz poročila zavoda sicer s konca 19. stoletja je razvidno, da je učence pravoslavne veroizpovedi učil verouk Ambrozij Pavlović, iguman v Zagrebu, učence rimskokatoliške veroizpovedi pa duhovnik in arhivar nadškofijske pisarne Janko Barlé.¹⁰⁷ Najštevilčnejši so bili učenci rimskokatoliške veroizpovedi. Vzemimo kot primer naključno izbrani šolski leti 1936/37 in 1937/38, ki ju lahko apliciramo tudi na druga šolska leta. V prvem šolskem letu je bilo od skupno 128 učencev 105 učencev rimskokatoliške vere, v drugem šolskem letu pa je bilo od skupno 130 učencev 108 učencev rimskokatoliške vere.¹⁰⁸ Zavod so pogosto obiskovali tudi cerkveni dostojanstveniki. Dne 8. junija 1936 je zavod obiskal sam nadškof Alojzij Stepinac in s svojim obiskom izkazal skrb za gluho mladino.¹⁰⁹

Zagrebška šola je imela konec 19. stoletja štiri razrede.¹¹⁰ Njihovo število razredov se je postopoma povečevalo. V šolskem letu 1926/27 je bila šola šestrazredna s petimi paralelkami.¹¹¹ V šolskem letu 1930/31 pa je bila šola že sedemrazredna z enajstimi oddelki.¹¹²

S šolskim zakonom leta 1930 je pojem »narodna šola« obsegal v glavnem štiriletno osnovno šolo in štiri razrede višje narodne šole.¹¹³ To je za običajne narodne šole pomenilo, da je bila šolska obveznost dejansko omejena na prve štiri razrede, v katerih so učenci dobili obvezno osnovno šolo in izobrazbo za praktično življenje v poljedelstvu, obrti, trgovini ter možnost prehoda v šole višje stopnje, to je v višjo narodno šolo, meščansko šolo in gimnazijo.¹¹⁴ V šoli za gluhe otroke v Zagrebu so prvi štirje razredi predstavljali osnovno šolo, ki so jo učenci vsakodnevno obiskovali. V okviru teh razredov je bilo več oddelkov, na primer v šolskih letih od 1936 do 1938 je imel vsak razred dva oddelka, v šolskem letu

106 AJ 66, t. e. 2051, p. e. 2033, Velikom Županu Zagrebačke Oblasti, 30. 11. 1926.

107 HŠM, Izvještaj Zemaljskog Zavoda za gluhonijeme u Zagrebu za školsku godinu 1898/99, 10.

108 HŠM 37 203 Zavod za odgoj gluhonijeme djece u Zagrebu 1936/37, 1937/38.

109 AJ 66, t. e. 2051, p. e. 2033, Godišnji izvještaj o radu Zavoda za odgoj gluhonijeme djece u Zagrebu u školskoj godini 1935/36.

110 HŠM, Izvještaj Zemaljskog Zavoda za gluhonijeme u Zagrebu za školsku godinu 1898/99, 11.

111 AJ 66, t. e. 2051, p. e. 2033, Velikom Županu Zagrebačke Oblasti, 30. 11. 1926.

112 AJ 66, t. e. 2051, p. e. 2033, Izveštaj o nadzoru Zavoda za odgoj gluhonijeme djece u Zagrebu sa 11 odjeljenja izvršenom dne 19. i 20. juna 1931.

113 Dragutin Franković et al., *Povijest školstva i pedagogije u Hrvatskoj* (Zagreb: Pedagoško-književni zbor Zagreb, 1958), 333.

114 Ibid.

1938/39 pa je imel prvi razred kar tri oddelke, ostali pa po dva oddelka. Delitev razredov v več oddelkov ni bila samo posledica velikega števila vpisanih otrok, ampak tudi posledica stališča šole, ki ga je jasno izpostavil učitelj Petar Matijašević v svojem predavanju na temo organizacije dveh oddelkov enega razreda. Izhajal je iz stališča, da razredi v šolah za gluhe otroke niso oblikovani glede na potrebe otrok, saj so v razredih otroci enake starosti, ne pa tudi enakih sposobnosti. Pri tem se je skliceval na stališča takratne »moderne« pedagogike, da fizična starost ni enaka intelektualni zrelosti. Da bi se ublažile individualne razlike v kognitivnem razvoju med gluhih otroki, je izpostavil pomen organizacije oddelkov za nadarjene in manj nadarjene gluhe otroke. Na podlagi organizacije oddelkov naj bi sestavili tudi učni načrt.¹¹⁵

Razredi od petega do osmega so predstavljali višjo narodno šolo, pri čemer je bila v šolskih letih od 1936 do 1938 zagrebška šola za gluhe ponovno šestrazredna, v šolskem letu 1938/39 pa je bilo v zavodu ponovno sedem razredov.¹¹⁶ Zagrebška šola v obdobju med obema vojnama nikoli ni imela osem razredov. Iz virov ni jasno, zakaj je bilo tako. Prav tako ni jasna vloga višje narodne šole v izobraževanju gluhih. Sklepamo lahko, da so bili prvi štirje razredi namenjeni osnovni izobrazbi gluhih, višja narodna šola pa je pomenila višjo stopnjo v izobraževanju, pri čemer je bilo verjetno število razredov odvisno od vpisa in prostorskih možnosti. Osnovni namen zagrebške šole je bil isti kot ljubljanske, to je naučiti gluhe govora, dati osnovno izobrazbo iz splošnih predmetov in jih z ročnimi deli pripraviti za bodoči poklic. Pomembno vlogo pri šolanju in kasnejšem iskanju zaposlitve po koncu šolanja je imela podpora v družini. Vsi gluhi mladostniki te podpore niso imeli.

POUK V POSAMEZNIH RAZREDIH

Poglavje na primeru opisa pouka po posameznih razredih prikaže izvajanje šolskega kurikulumu v praksi. Poudarek je na gluhonemnici v Ljubljani. Kot primer prikaza praktičnega pouka na ljubljanski šoli navajam šolsko leto 1937/38, ki je zanimivo zaradi odprtja t. i. pripravljalnega razreda in prisotnosti ravnatelja zagrebške šole za gluhe Rajka Hergešića na učiteljski konferenci, ki je potekala od 2. do 7. junija 1938 v gluhonemnici in ji je Hergešić tudi predsedoval. Hergešić je bil prisoten na konferenci kot odposlanec ministrstva za prosveto v Beogradu. V tej vlogi je konec maja 1938 prisostvoval pouku v posameznih razredih in podal

115 AJ 66, t. e. 2051, p. e. 2033, Zapisnik redovnog nastavnickog veća Zavoda za odgoj gluhonijeme djece u Zagrebu, 12. 9. 1934.

116 HŠM 37 203 Zavod za odgoj gluhonijeme djece u Zagrebu 1936/37, 1937/38, 1938/39.

Zavod za gluhonemo mladino v Ljubljani. Vaja artikulacijskega govora. Ljubljana, april 1950

Hrani: MNSZS, FS5368/29. Foto: Zvone Mahovič

natančno poročilo, ki ga je prebral na omenjeni konferenci.¹¹⁷ Hergešič je bil sicer v tej vlogi v gluhonemnici že v šolskem letu 1936/37, ko je izvajal nadzor v dneh od 31. maja do 1. junija 1937.¹¹⁸ Njegovi obiski gluhonemnice so bili gotovo pomembni tudi v kontekstu sodelovanja med ljubljansko in zagrebško šolo ter spoznavanja pedagoškega dela in izmenjave izkušenj. Zanimivo je, da je bil v dneh od 3. do 6. junija 1938 namestnik ravnatelja ljubljanske gluhonemnice Mirko Dermelj v nadzoru kot odposlanec prosvetnega ministrstva v Zavodu za odgoj gluhonijeme djece u Zagrebu.¹¹⁹ Ministrstvo za prosveto je verjetno na ta način izvajalo ne samo nadzor nad delom šol za otroke s posebnimi potrebami, ampak tudi spodbujalo izmenjavo pedagoških izkušenj med šolami in morda spodbujalo tudi konstruktivno tekmovalnost.

Šolsko leto 1937/38 je bilo, kot rečeno, pomembno zaradi odprtja t. i. pripravljalnega razreda v gluhonemnici. To je bil prvi pripravljalni razred v Kraljevini

117 SI AS 2032, t. e. 2, Zapisnik uradne konference nastavnikov, sestavljen o priliki pregleda dela v ljubljanski državni gluhonemnici v dneh 2., 3., 4., 5., 6. in 7. junija 1938.

118 AJ 66, t. e. 2049, p. e. 2024, Nadzorstveno poročilo in ocenjevalni listi za šolsko leto 1936/37, 10. 6. 1937.

119 AJ 66, t. e. 2051, p. e. 2033, Zapisnik nastavničkog veća sastavljen prilikom izvršenog pregleda rada u Zavodu za odgoj gluhonijeme djece u danima 3., 4. i 6. juna 1938 godine.

Jugoslaviji. Za gluhe predšolske otroke v obravnavanem obdobju ni bilo posebnih vrtcev. Gluhi otroci so bili pred vstopom v gluhonemnico v domači oskrbi in večkrat niso bili deležni primerne vzgoje. Surdopedagogi tedanjega časa so namreč opozarjali na prednosti predšolske vzgoje in to tudi argumentirali s tem, da gluhi otroci izražajo svoje veselje in notranja občutja z neartikuliranimi glasovi. To je njihov govor. Po mnenju tedanje stroke je bilo treba v letih pred vstopom v šolo ustvariti razmere za govorni razvoj gluhega otroka, pojme in predstave je bilo potrebno narediti razumljive. V domačem okolju so bili neartikulirani glasovi pogostokrat zadušeni, ker jih starši niso razumeli ali pa so se jih celo sramovali. V svoji nevednosti niso bili pozorni na odgledovanje in so tako zanemarili najpomembnejši dejavnik za tvorbo človeškega govora. Strokovnjaki so opozarjali, da si gluhi otrok v nespodbudnem domačem okolju ustvarja nepopolne predstave, predvsem tiste, ki jih spremljajo zvoki. Neznanje staršev je lahko privedlo do usodnih vzgojnih napak.¹²⁰

V šolskem letu 1937/38 je v pripravljalnem razredu učil učitelj Drago Zupančič. V razredu je bilo 17 učencev, in sicer sedem deklic in deset dečkov. V pripravljalnem razredu sta potekala preizkus sluha in priprava na vstop v prvi razred. Na tej stopnji je bil znakovni jezik, t. i. kretanje, še vedno dovoljen, a predvsem v vlogi pomoči za učenje po oralni metodi. Učitelj Zupančič je z barvnimi kredami na tablo risal pojme, in sicer samostalnice z belo barvo, glagole s sivo barvo in pridevnike z rdečo barvo. Otroci so se naučili šteti do 10. Hergešič je v svojem poročilu pohvalil urejenost šolske dokumentacije, poudaril zahtevnost dela in pohvalil delo učitelja, ki ga je ocenil z odlično oceno.¹²¹ V prvem razredu je poučeval učitelj Metod Kumelj. V razredu je bilo 13 učencev, in sicer 5 deklic in 8 dečkov. Učenci so jasno izgovarjali posamezne glasove in jih povezovali v zloge in besede. Pri govoru so pravilno dihali in upoštevali učiteljeva navodila glede pravilnega vdiha in izdiha. Učitelj je z učenci artikuliral kratke stavke, sestavljene iz treh besed, in učence sproti popravljaj, če je bilo potrebno. Prizadeval si je namreč, da je učenec jasno izgovoril vse glasove v besedah in besede povezal v stavke. Hergešič je v svojem poročilu zapisal, da so otroci lepo artikulirali stavke, jih zapisovali na tablo oziroma v zvezke s tiskanimi in pisanimi črkami. Učitelj Kumelj je uvajal v delo tri učitelje pripravnik, ki so hospitirali pri pouku. Delo učitelja je ocenil z odlično oceno. Skupaj z učiteljem Kumljem pa je Hergešič ocenil tudi delo vseh treh hospitantov, in sicer z oceno prav dobro.¹²² Razredničarka drugega razreda je bila Ljudmila Penko, ki je poučevala artikulacijo, govor, nazorni nauk in računstvo. V razredu je bilo 12 učencev, in sicer

120 Dobaja, *Gluhi in svet*, 58.

121 SI AS 2032, t. e. 2, Zapisnik uradne konference nastavnikov sestavljen o priliki pregleda dela v ljubljanski državni gluhonemnici v dneh 2., 3., 4., 5., 6. in 7. junija 1938.

122 Ibid.

6 deklic in 6 dečkov. Pri nazornem nauku je učiteljica predstavila uro. Otroci so odgovarjali najprej v zboru in nato posamezno. Učiteljica je veliko pozornosti posvečala pravilni artikulaciji in pri govoru učence spodbujala k čisti in lepi izgovarjavi ter pravilnemu dihanju. Istočasno z izgovarjanjem besed in stavkov so učenci zapisovali učno snov v zvezke s svinčnikom in barvicami. Hergešič je ocenil, da je pisava lepa in razločna. Učiteljici je za njeno delo dodelil najvišjo oceno in jo utemeljil s sledečimi besedami: *»Iz predvajanja je razvidno, da je nastavnica posvečala vse svoje sile in je delala prav marljivo. Uradne spise vodi v redu in jo ocenjujem z oceno odlično.«*¹²³

Tretji razred je poučevala učiteljica Matilda Podkrajšek, in sicer govor, jezikovne oblike, branje, računstvo, nazorni nauk in ročna dela. V razredu je bilo 13 otrok, in sicer 8 deklic in 5 dečkov. V času inšpekcije je obravnavala značilnosti lutke, ki so ji gluhi otroci rekli »pupa«. Kot že omenjeno, je bil prvi glas, ki so se ga gluhi otroci učili, glas »p«. Ko so se, v skladu s takratnimi pravili artikulacije, naučili še druge glasove, so glas »p« povezovali z drugimi glasovi in tvorili besede, tako tudi besedo »pupa«. V okviru obravnave so učenci v zboru in posamezno ponavljali za učiteljico stavke o »pupi« (npr. Pupa je brez nog, Pupa nima nog). Učiteljica je napačno izgovorjavo sproti popravljala. Učenci so stavke zapisovali v zvezke ali na tablo. Učiteljica je s svinčnikom popravljala pravopisne napake. Pri računstvu so otroci spoznavali denar. Delo učiteljice je Hergešič ocenil z odlično oceno in pohvalil njeno marljivo delo, sposobnosti in dolgoletne izkušnje.

Razrednik četrtega razreda je bil Ivan Kunst, ki je poučeval vse predmete razen računstva, pisanja, telovadbe in ročnih del. V razredu je bilo 11 učencev, in sicer 4 deklice in 7 dečkov. Učitelj se je z učenci pogovarjal o šoli, tako na primer: *»Gluhonemnica je hiša. Zaloška cesta je pred gluhonemnico. Zaloška cesta ni kratka, ampak dolga. Po cesti vozi tramvaj. Iz gluhonemnice se peljemo na kolodvor.«*¹²⁴ Učitelj je torej vodil praktični pogovor o stvareh, ki so bile za učence pomembne pri prostorski orientaciji, tako na primer, kje se nahaja njihova šola, kako se pride na kolodvor ipd. Hergešič je ocenil govor učencev kot lep in artikuliran. Učenci so hitro in pravilno odgledovali, brali z ustnic. Hergešič je pregledal tudi zvezke učencev in jih ocenil kot urejene. Učitelji so napake v zvezkih skrbno označili in učencem na ta način dali povratno informacijo. Delo razrednika je ocenil z odlično oceno.

V šolskem letu 1937/38 sta bila v petem razredu dva oddelka. Razrednik 5. a razreda je bil Vilko Mazi, ki je poučeval govor, računstvo, spisje, zemljepis in risanje. V razredu je bilo 7 deklic in 5 dečkov. V času obiska Hergešiča je učitelj obravnaval cvetje. Za večjo nazornost je v razred prinesel različno cvetje in razvil

123 Ibid.

124 Ibid.

pogovor na to temo, kot npr. »*Regrat je poljsko cvetje. Kopriva raste okoli grmovja. Deli rastlin so: korenina, deblo, listi in cvet.*« V okviru računstva so učenci računali do 1000 in reševali uporabne naloge. Učitelj je pri odgovorih učencev pazil na čisto artikulacijo in razumljiv govor. Hergešič je opazil, da so otroci hitro odgledovali, torej brali z ustnic. Učitelja Mazija je videl kot vzornika drugim učiteljem, saj je uspešno poučeval že 20 let in napisal več del s področja poučevanja in skrbi gluhih otrok in mladine (npr. Ilustrovaná čítanka iz leta 1923, Usoda gluhozemne mladine iz leta 1933, Pomoč gluhozemni mladini iz leta 1937). Učitelj je imel red tudi pri urejenosti uradnih spisov. Hergešič ga je ocenil z odlično oceno. Razrednik drugega oddelka 5. b razreda je bil učitelj Albin Ogorelec, ki je poučeval vse predmete, razen zemljepisa, risanja, ročnih del in telovadbe. Poučeval je 12 učencev, in sicer 7 deklic in 5 dečkov. Učitelj je v času prisotnosti Hergešiča obravnaval prvo sveto obhajilo, ki so ga učenci prejeli 25. maja 1938, in osnovno temo povezal s časovno predstavo (učencem je postavljá vprašanja kot npr. »*Koliko dni je preteklo od sv. obhajila do danes?*«) in opisom dogajanja v času prejema prvega obhajila (»*dober zajtrk, malinovec, fotografiranje*«). Hergešič je opazil, da so otroci dobro artikulirali, pravilno uporabljali spol, sklon, število ter logično izražali svoje misli. V okviru računstva so učenci računali do 1000. Njihovo delo je Hergešič ocenil s prav dobrim. Prav tako je bil zadovoljen z urejenostjo zvezkov in učiteljeve dokumentacije. Delo učitelja Ogorelca je ocenil z odlično oceno.¹²⁵

Razrednik šestega razreda Ivan Erbežnik je poučeval govor, računstvo, risanje ter vodil učence na učne sprehode. Devet učencev (6 deklic in 3 dečki) šestega razreda je skupaj z razrednikom predhodno obiskalo center Ljubljane in spoznavalo vsakdanje življenje v mestu in mestni utrip. Ob prisotnosti Hergešiča je razrednik z učenci vodil pogovor o tem obisku. Razgovor je zanimiv v kontekstu tedanjega mestnega utripa, ki ga danes v Ljubljani ni več. Učenci so pri Zmajskem mostu videli lončarje, zato jim je razrednik postavljá vprašanja, na katera so odgovarjali. Pogovor je potekal takole: »*Pri Zmajskem mostu smo videli lončarje. Kaj izdeluje lončar? Lončar izdeluje različne predmete: skledé, lonce, vaze itd. Roba se izdeluje iz ilovice. Žge se v peči.*« Učitelj je pogovor usmeril v različna ročna dela, npr. izdelovanje čipk. V drevoredih na ljubljanski tržnici so učenci videli mesarje. Učitelj Erbežnik je pogovor usmeril v različne mesne izdelke in cene mesa. S tem je dobil priložnost za vadbo iz matematike, saj je učencem postavil vprašanja kot npr.: »*Koliko stane 5 kg mesa? Koliko 8 kg špeha?*« Hergešič je delo učencev ocenil kot uspešno, saj so ustno in pisno dobro računali. Pohvalil je tudi njihov govor in zapisal: *Vidi se, da dela ta stari preiskušeni nastavnik z veliko*

125 Ibid.

ljubeznijo in požrtvovalnostjo in se ocenjuje z oceno odlično.«¹²⁶ Sedmi razred je bil predzadnje leto šolanja gluhih otrok. Pouk je bil še bolj usmerjen v pripravo gluhe mladine na samostojno življenje. Razrednik je bil Vinko Rupnik. Poučeval je 10 otrok, in sicer 4 deklice in 6 dečkov. Učil je računstvo, risanje, govor, pisanje ter vodil učence na učne sprehode. V času Hergešičevega obiska je povezal dva predmeta, in sicer računstvo in slovnico. Obiskovalca je vključil v pouk tako, da je učencem zastavil sledečo uporabno nalogo: »*Gospod odposlanec ima 2340 din. Danes razdeli med nas vse. Vsi bomo dobili enako. Koliko dobi vsak?*«¹²⁷ Z omenjenim primerom je učitelj obravnaval tudi jezikovne in slovnične oblike posameznih besed. Hergešič je pohvalil učitelja, da je pozoren na razločen govor učencev, čisto artikulacijo, pravilno in smiselno izražanje in pravilno odgledovanje. Poudaril je tudi pomemben prispevek učitelja Rupnika v izobraževanju odraslih gluhih in seznanjanju javnosti s problematiko gluhih glede težav pri vključevanju v družbo. Na podlagi vsega tega je učitelja ocenil z odliko.

Osmi razred je pomenil konec osnovnošolskega izobraževanja gluhih otrok. Razrednik Zdravko Omerza je poučeval branje, jezikovne oblike, govor, zemljepis in zgodovino, prirodopis in vodil učence na učne sprehode. V razredu je bilo 12 učencev, 7 deklic in 5 dečkov. Ob prisotnosti odposlanca prosvetnega ministrstva je učitelj obravnaval zgodovino šolstva gluhih in z učenci vodil pogovor o tem. V tem kontekstu je učitelj z učenci vabil govor in bil pozoren na jasno artikulacijo ter izgovarjavo. Njegova pozornost je bila toliko večja, ker so učenci zaključevali šolanje. Hergešič je bil zadovoljen z vidnim in je zelo uspešno ocenil učiteljevo delo.¹²⁸

Pouk je na enak način potekal tudi v drugih šolskih letih. Hergešič je delo v ljubljanski gluhonemnici na splošno ocenil z odliko. Ni imel pripomb. Upoštevač njegovo poročilo se je trud ljubljanske gluhonemnice v strokovnem smislu obrestoval. Šola je bila verjetno tudi primer strokovnosti drugima dvema šolama v Kraljevini Jugoslaviji, torej zagrebški in beograjski.

Zagrebška šola v obdobju med obema vojnama ni imela pripravljalnega razreda. V prvem razredu zagrebške šole za gluhe je bil pouk usmerjen v pravilno izgovarjanje glasov, pisanje posameznega glasu in branje z ustnic. Učenci so se naučili pisati z velikimi tiskanimi črkami. Naučili so se napisati svoje ime in priimek ter številke do deset.¹²⁹ V drugem razredu so ponavljali izgovarjavo posameznih glasov. Uporabljali so že berilo in se z njegovo pomočjo učili tiskane črke. Učitelj je širil besedni zaklad otrok s ponavljanjem posameznih besed za predmete v razredu, na dvorišču, na vrtu, v gozdu, skratka s pojmi iz vsakdanjega

126 Ibid.

127 Ibid.

128 Ibid.

129 Medved, *Podizimo šole za gluhonijemu djecu!*, 17, 19.

življenja učencev. Za lažjo predstavo pojmov je učitelj uporabljal učila (modeli, slike, fotografije) in učne sprehode. Konec drugega razreda so bili učenci sposobni odgovoriti na vprašanja, kdo, kaj, s čim, koliko ipd. Tako npr.: »*Kdo je to? Kaj je to? Kaj delaš? Koliko? Kje? S čim?*«¹³⁰ V drugem razredu so učenci že pisali in risali v zvezke ter se naučili računati do 20, in sicer seštevanje in odštevanje. V skladu z duhom časa so se naučili molitve. V tretjem in četrtem razredu se je zahtevnost v učenju govora povečala. Cilj je bil, da se učenci naučijo govoriti in pogovarjati. Govorne oblike so se razširile tako, da so učenci v petem in šestem razredu poznali vse najpomembnejše govorne oblike hrvaškega jezika. Na tej stopnji so učenci sicer že nekoliko govorili, a ta govor je bil še nerazvit in nepopoln. Medved je omenjeno pojasnil s praktičnim primerom. Otrok, ki se je zbedel v peto s trnjem, ni poznal besede »trn«, zato je svoje stanje pojasnil s sledečimi besedami: »*Peta boli! Iгла les notri.*«¹³¹ Neznano besedo »trn« je pojasnil z znanimi besedami, to je »igla les«. Ne glede na te pomanjkljivosti v besednem zakladu so imeli gluhi učenci v petem in šestem razredu že toliko uvida, da se je bilo mogoče z njimi pogovarjati o običajnih stvareh iz vsakdanjega življenja.

Govor je bil temelj tudi za druge šolske predmete. Medved je podal zanimivo oceno znanja gluhih učencev ob zaključku šolanja. Gluhi učenec, ki je zaključil šolanje z dobrim uspehom, naj bi imel vse tisto znanje, ki ga je imel polnočutni učenec ob zaključku osnovne šole. Pogoj za to pa sta bili visoka strokovna usposobljenost učitelja, ki je gluhe učence naučil jasne izgovarjave in branja z ustnic, ter sposobnost učencev za glasovno-govorno metodo.¹³² Upoštevalo poročilo Mirka Dermelja kot odposlanca prosvetnega ministrstva iz junija 1938 je bil omenjeni pogoj izpolnjen, saj je Dermelj ocenil delo učiteljev z odlično oceno ne samo v didaktičnih pristopih pri pouku, ampak tudi v odnosu do otrok. Izpostavil je njihovo potrpežljivost in prijateljski odnos do učencev.¹³³ Potrpežljivost učiteljev pri učenju pravilne artikulacije je izpostavil predvsem v primeru četrtega razreda, v katerem je opazil tri učence z ovirami v kognitivnem razvoju, ki bi sodili v prilagojene oddelke za gluhe otroke, vendar jih v tistem obdobju ni bilo. Učitelji so na splošno poskušali takšne otroke obdržati pri pouku, a se je učiteljski zbor na določeni točki odločil za izpis teh otrok iz šole. Sicer pa je Dermelj v razredih opazil konstruktivno dinamiko pouka, ki je vzbujala zanimanje učencev za učno snov, spodbujala skupinsko delo in medsebojno konstruktivno tekmovanje. Učitelji so razvili pogovor o določeni temi, kot je bil na primer šolski izlet ali neka zgodba, in spodbujali učence, da so drug drugemu postavljali vprašanja in

130 Ibid.

131 Ibid., 18.

132 Ibid., 19.

133 AJ 66, t. e. 2051, p. e. 2033, Zapisnik nastavnikičkog veća sastavljen prilikom izvršenog pregleda rada u Zavodu za odgoj gluho-nijeme djece u Zagrebu u danima 3., 4. i 6. juna 1938 godine.

nanja odgovarjali. V petem razredu je izpostavil, gledano z današnjega stališča, moderen pedagoški pristop, to je igro vlog. Učenci so prebrali zgodbo z naslovom Ukradeni konj, ki je imela moralno sporočilnost. Zgodbo in njeno sporočilnost so podoživeli z metodiko igre vlog. Pri tem so vadili pravilno artikulacijo in odgledovanje. Dermelj je opazil sposobnost nekaterih učiteljev za neopazno prehajanje iz enega v drugi učni predmet in izpostavil predvsem razrednika šestega razreda Ljudevita Šafarića, ki je v razredu poučeval vse predmete. Učitelj je s svojimi didaktično-pedagoškimi pristopi predelal v razredu veliko več snovi, kot jo je določal učni načrt. Učitelj je pouk pričel z zemljepisom, pri katerem je obravnaval nebesna telesa, gibanje Zemlje, ter od tu prešel na matematiko z računanjem obsega in ploščine kroga, se ponovno vrnil na zemljepis in od tu na zgodovino in prirodopis. Učenci so učitelju odgovarjali in mu sledili pri pouku.¹³⁴

Gluhi učenci so v učenju govora dosegli stopnjo, ki so jo njihovi učitelji in odposlanca prosvetnega ministrstva ocenili kot uspešno. Prav tako so si učenci pridobili potrebno znanje iz drugih predmetov. Ob zaključku šolanja so bili dovolj podprti za samostojno življenje. To seveda ni bilo dovolj, saj so bile za samostojno življenje, kot že rečeno, pomembne opora družine in sploh življenjske okoliščine posameznega gluhega mladostnika.

REZULTATI POUČEVANJA PO GLASOVNO-GOVORNI METODI

Uspešnost glasovno-govorne metode poučevanja lahko prikažemo s pomočjo končnih rezultatov uspešnosti v posameznih šolskih letih, ki so jih učitelji podali na zaključnih šolskih konferencah. Kot primer uporabljam naključno izbrana šolska leta 1934/35, 1935/36, 1936/37, 1937/38 in 1938/39. Podobni rezultati so tudi za ostala šolska leta. Podatki so iz zapisnikov šolskih konferenc.

Gluhonemnica v Ljubljani

Tabela 1: Učni uspeh za šolsko leto 1934/35

Število vseh učencev	Razred so ponavljali	Predčasno odpuščeni iz šole	Končali so osnovno šolo	Napredovali so v naslednji razred	Splošni učni uspeh
113	5	3	11	94	Prav dober

¹³⁴ Ibid.

Tabela 2: Učni uspeh za šolsko leto 1935/36

Število vseh učencev	Razred so ponavljali	Predčasno odpuščeni iz šole	Končali so osnovno šolo	Napredovali so v naslednji razred	Splošni učni uspeh
111	2	2	12	95	Dober

Tabela 3: Učni uspeh za šolsko leto 1936/37

Število vseh učencev	Razred so ponavljali	Predčasno odpuščeni iz šole	Končali so osnovno šolo	Napredovali so v naslednji razred	Splošni učni uspeh
113	3	4	13	93	Dober

Tabela 4: Učni uspeh za šolsko leto 1937/38

Število vseh učencev	Razred so ponavljali	Predčasno odpuščeni iz šole	Končali so osnovno šolo	Napredovali so v naslednji razred	Splošni učni uspeh
121	5	2	12	102	Prav dober

Tabela 5: Učni uspeh za šolsko leto 1938/39

Število vseh učencev	Razred so ponavljali	Predčasno odpuščeni iz šole	Končali so osnovno šolo	Napredovali so v naslednji razred	Splošni učni uspeh
128	5	7	9	107	Dober

V šolskem letu 1934/35 je ljubljansko šolo obiskovalo 113 gluhih otrok od prvega do osmega razreda. Splošni učni uspeh je bil prav dober. Pet otrok je ponavljalo razred, trije so bili zaradi nesposobnosti učenja po oralni metodi predčasno odpuščeni, 11 učencev pa je končalo osmi razred in zapustilo šolo. Štiriindevetdeset otrok je napredovalo v višji razred.¹³⁵ Otroci, ki so bili predčasno odpuščeni, so bili bodisi oskrbovani doma ali so se izučili poklica ali pa so bili zaposleni kot pomožno osebje, če so bili dovolj stari. Kot že omenjeno, v tem obdobju ni bilo ustanov za takšne otroke in mladostnike. Odločitev učiteljev za predčasni odpust posameznih učencev ni bila enostavna in hitra. Bila je rezultat strokovnih pogovorov, izmenjave mnenj in dajanja priložnosti otrokom, ki so se težko učili. V šolskem letu 1935/36 je šolo obiskovalo 111 gluhih otrok, od prvega do osmega razreda. Splošni učni uspeh je bil dober. Dva otroka sta ponavljala razred, dva sta bila predčasno izključena iz šole zaradi nesposobnosti, 12 učencev pa je končalo osmi razred in zapustilo šolo. Petindevetdeset otrok je napredovalo

135 SI AS 2032, t. e. 2, Zapisnik klasičakcijske konference, ki se je vršila dne 5. junija 1935.

in višji razred.¹³⁶ V šolskem letu 1936/37 je šolo obiskovalo 113 gluhih otrok od prvega do osmega razreda. Splošni učni uspeh je bil dober. Trije otroci so ponavljali razred, štirje so bili predčasno izključeni, 13 pa jih je končalo osmi razred in zapustilo šolo. Triindevetdeset otrok je napredovalo v višji razred.¹³⁷ V šolskem letu 1937/38 je šolo obiskovalo 121 gluhih otrok, od pripravljalnega razreda do osmega razreda. V tem šolskem letu je namreč pričel delovati pripravljalni razred, v katerem je bilo 17 otrok. Petnajst otrok je napredovalo v prvi razred, dva otroka pa sta razred ponavljala. Splošni učni uspeh v pripravljalnem razredu je bil prav dober. Uspeh na nivoju šole je bil prav tako prav dober. Pet učencev je ponavljalo razred, dva učenca sta bila predčasno izključena zaradi nesposobnosti, dvanajst učencev pa je končalo osmi razred in zapustilo šolo. V višji razred sta napredovala sto dva otroka.¹³⁸ V šolskem letu 1938/39 je bilo vseh učencev 128. Večina jih je napredovala v višji razred. Tisti, ki niso napredovali, so ponavljali razred ali pa so bili odpuščeni iz šole zaradi nesposobnosti učenja po glasovno-govorni metodi ali tudi pridruženih učnih težav. Razred je ponavljalo 5 učencev, 7 pa jih je bilo odpuščenih iz šole, kar je bilo največ od vseh šolskih let, ki služijo kot primer. Vzroki za predčasen odpust so isti kot prejšnja leta. Osnovnošolsko izobraževanje je končalo 9 učencev. Splošni učni uspeh v šoli je bil dober. Povprečje je pokvaril uspeh v pripravljalnem razredu, ki je bil v tem šolskem letu slab. Na začetku šolskega leta je bilo v pripravljalnem razredu 14 otrok. Samo osem jih je napredovalo v prvi razred. Dva učenca sta razred ponavljala, štirje pa so bili predlagani za odpust zaradi nezadovoljivega učnega uspeha.¹³⁹

V navedenih šolskih letih, ki nam služijo kot primer, je večina učencev gluhonemnice v Ljubljani napredovala v višji razred, kar pomeni, da so učitelji ocenili njihovo delo in učenje po oralni metodi kot uspešno. Med leti ni bilo večjih številčnih odstopanj. Splošni učni uspeh je bil v zlati sredini, torej dober. Večja nihanja med leti so bila v številu predčasno odpuščenih otrok. V tem oziru je bilo izstopajoče šolsko leto 1938/39, ko je bilo odpuščenih kar 7 otrok. Gledano v celoti lahko rečemo, da je bila glasovno-govorna metoda poučevanja v ljubljanski gluhonemnici uspešna. Delo šole je z najvišjo oceno ocenil tudi odposlanec ministrstva za prosveto Hergešić, kar je bil gotovo pomemben kazalnik uspešnosti.

136 SI AS 2032, t. e. 2, Zapisnik klasiifikacijske konference, ki se je vršila dne 15. junija 1936.

137 SI AS 2032, t. e. 2, Zapisnik klasiifikacijske konference, ki se je vršila dne 16. junija 1937.

138 SI AS 2032, t. e. 2, Zapisnik klasiifikacijske konference, ki se je vršila dne 1. junija 1938.

139 SI AS 2032, t. e. 2, Zapisnik redne učiteljske konference na državni gluhonemnici v Ljubljani 16. in 17. junija 1939.

Zavod za odgoj gluhonijeme djece v Zagrebu

Konferenčni zapisniki zagrebške šole o učnem uspehu ob koncu posameznega šolskega leta niso tako številčno pregledni kot isti v ljubljanski šoli. Končni uspeh je jasen šele ob podrobnem branju konferenčnih zapisnikov. Za šolski leti 1936/37 in 1937/38 so ohranjeni le polletni rezultati, za šolsko leto 1938/39 pa ni ohranjenih številčnih podatkov glede učnega uspeha, ampak le poročilo ravnatelja o poteku pouka v posameznih razredih in uspešnosti dela učiteljev ter sodelovanje učencev pri pravilni artikulaciji in razumevanju učne snovi, spričo česar za to šolsko leto lahko le sklepamo, da ni bilo bistvenih sprememb v učnem uspehu v primerjavi z drugimi šolskimi leti. Glede na povedano pričujoče tabele ne vsebujejo istih podatkov kot tabele ljubljanske gluhonemnice. Kljub temu so nazoren prikaz uspešnosti šole.

Tabela 6: Učni uspeh za šolsko leto 1934/35

Število vseh učencev	Uspeh			
	Odlično	Prav dobro	Dobro	Slabo
133	53	37	35	8

Tabela 7: Učni uspeh za šolsko leto 1935/36

Število vseh učencev	Uspeh			
	Odlično	Prav dobro	Dobro	Slabo
132	41	50	32	9

Tabela 8: Učni uspeh konec prvega polletja šolskega leta 1936/37

Število vseh učencev	Uspeh			
	Odlično	Prav dobro	Dobro	Slabo
130	37	41	49	3

Tabela 9: Učni uspeh konec prvega polletja šolskega leta 1937/38

Število vseh učencev	Uspeh			
	Odlično	Prav dobro	Dobro	Slabo
128	41	40	41	6

Končni uspeh večine učencev v šolskem letu 1934/35 je bil odličen. Ostali učenci so prav tako s prav dobrim ali dobrim uspehom zaključili razred in napredovali v naslednjega. Osem učencev pa ni bilo uspešnih večinoma zaradi nezrelosti v telesnem in kognitivnem razvoju. Vzrok neuspešnosti pa ni bil samo to,

ampak tudi neodgovornost staršev v skrbi za otroka in dolgotrajna bolezen, v prvi vrsti tuberkuloza kot prevladujoča socialna bolezen tistega časa. Učiteljski zbor se je zato odločil, da bo sedem učencev ponavljalo razred, en učenec pa je bil izključen iz zavoda zaradi bolezni. V tem šolskem letu je dvanajst učencev zaključilo sedmi razred in zapustilo zavod. Večina je šolanje končala z odličnim uspehom.¹⁴⁰

V šolskem letu 1935/36 je bilo sedem razredov z dvanajstimi oddelki. Sprva je bilo vpisanih 137 otrok, od katerih jih je 132 zaključilo šolsko leto. V prvih dveh mesecih so bili namreč trije učenci izpisani iz prvega razreda zaradi telesne šibkosti in nezadostnega kognitivnega razvoja. Eno učenko četrtega razreda so med šolskim letom izpisali starši, ker so se tako odločili, ena učenka istega razreda pa je doživela tragično usodo. Vsakodnevno je namreč prihajala z vlakom iz Vrbovca v šolo v Zagrebu. Dne 25. oktobra 1935 je bila na vlaku ubita in vržena z vlaka.¹⁴¹ Gre za pretresljivo usodo dekleta, ki je bilo ves čas predmet pogovorov na učiteljskih konferencah zaradi preobremenjenosti z delom doma, vožnje v šolo in starševske neskrbi. V šolskem letu 1934/35 je učiteljski zbor odločil, da povabi starše deklice in jih resno opozori, naj se bolj posvečajo svojemu otroku.¹⁴² Očitno intervencija šole ni bila uspešna. Primer priča o žalostnih socialnih in družinskih razmerah posameznih otrok in o duhu časa, ki ni imel učinkovito razvitih mehanizmov za odvzem otroka v primeru zanemarjanja. Šola je opozarjala starše zaradi neodgovornosti, ni pa očitno mogla poseči po restriktivnejših ukrepih v dobro otroka.

Od skupno 132 učencev jih je 41 končalo razred z odličnim uspehom, 50 s prav dobrim uspehom, 32 z dobrim, 9 učencev pa je imelo slab uspeh, ker so imeli nizke kognitivne sposobnosti.¹⁴³ Večina učencev je končala razred s prav dobrim uspehom. Za neuspešne učence je učiteljski zbor predlagal odprtje posebne oddelka, v katerem bi s posebnim pedagoškim pristopom, ki bi temeljil predvsem na individualnem delu, slabim učencem pomagali do zelenih rezultatov.¹⁴⁴ V šolskem letu 1935/36 je sedmi razred zaključilo 9 učencev, večinoma z odličnim uspehom.¹⁴⁵

Ob koncu prvega polletja šolskega leta 1936/37 je ravnatelj Hergešić ugotavljal,

140 AJ 66, t. e. 2051, p. e. 2033, Statistički podaci Zavoda za odgoj gluhonijeme djece u Zagrebu, krajem škol. God. 1934/35.

141 AJ 66, t. e. 2051, p. e. 2033, Godišnji izveštaj o radu Zavoda za odgoj gluhonijeme djece u Zagrebu u škol. God. 1935/36, 28. 6. 1936.

142 AJ 66, t. e. 2051, p. e. 2033, Zapisnik redovite sjednice nastavnickog vijeća Zavoda za odgoj gluhonijeme djece u Zagrebu, 30. 11. 1934.

143 AJ 66, t. e. 2051, p. e. 2033, Godišnji izveštaj o radu Zavoda za odgoj gluhonijeme djece u Zagrebu u škol. God. 1935/36, 28. 6. 1936.

144 AJ 66, t. e. 2051, p. e. 2033, Zapisnik sjednice nastavnickog vijeća Zavoda za odgoj gluhonijeme djece u Zagrebu, održane 3. 6. 1936.

145 AJ 66, t. e. 2051, p. e. 2033, Godišnji izveštaj o radu Zavoda za odgoj gluhonijeme djece u Zagrebu u škol. God. 1935/36, 28. 6. 1936.

da so učenci marljivo obiskovali pouk, zato je bil tudi učni uspeh dober. Večina učencev od skupno 130 je namreč dosegla dober uspeh.¹⁴⁶ Trije učenci so težko sledili pouku. Dva učenca prvega razreda »*nikakor nista napredovala*«, en učenec tretjega razreda prav tako ni dosegel zadovoljivega napredka, a je hkrati pokazal veliko vztrajnosti in željo po napredku. Učiteljski zbor je sklenil, da omenjena učenca prvega razreda do septembra 1937 ne obiskujeta več pouka in ostaneta doma, tretji učenec pa je ostal v šoli, saj so učitelji zaupali, da bo s trudom dosegel boljši uspeh.¹⁴⁷ Učitelji so neuspeh posameznih učencev pogosto pripisovali telesni in intelektualni nezrelosti. Take učence so za določeno obdobje izločili iz pouka in jih ponovno vključili naslednje šolsko leto s predpostavko, da bodo v tem času dosegli zrelost za nadaljevanje pouka. Morda so otroci dosegli napredek v razvoju, a pod pogojem, da so imeli v domačem okolju potrebne spodbude, česar pa večina v obravnavanem obdobju ni imela. Večina otrok je namreč izhajala iz revnih družin.¹⁴⁸ Odsotnost poročila o končnem učnem uspehu lahko nadomesti poročilo odposlanca ministrstva za prosveto Antona Skale, ki je v začetku junija 1937 nadzoroval pouk v posameznih razredih in pohvalil delo učiteljev in učencev.¹⁴⁹ Zadovoljen je bil z jasno artikulacijo učencev in poudaril pomen povezovanja učne snovi z vsakdanjim življenjem ter pomembnost kvalitete, ne kvantitete pri izpolnjevanju učnega načrta.

Odsotnost omenjenega je opazil v četrtem razredu, a je to povezoval predvsem z daljšo odsotnostjo učiteljice in nekaterih učencev zaradi bolezni.¹⁵⁰

V prvem polletju šolskega leta 1937/38 je od skupno 128 učencev 41 učencev doseglo odličen uspeh in prav toliko dober uspeh. Sledili so jim učenci s prav dobrim uspehom.¹⁵¹ Manjšina učencev ni bila uspešna. V okviru rubrike »slabo« so bili trije učenci neocenjeni zaradi daljše odsotnosti zaradi bolezni, trije učenci niso bili uspešni pri pouku zaradi »*popolne duševne zaostalosti*« ali »*nemarnosti*«,¹⁵² kar verjetno lahko razumemo kot pomanjkanje učenja ali zanemarjenost otroka s strani staršev in posledično slabega učnega uspeha. Učiteljski zbor je sprejel sklep o pomoči slabo napredujočim učencem z dodatno učno pomočjo izven rednega pouka.¹⁵³ Dodatna učna pomoč je bila očitno uspešna, saj je

146 AJ 66, t. e. 2051, p. e. 2033, Zapisnik redovite sjednice nastavnického vijeća Zavoda za odgoj gluho-nijeme djece u Zagrebu, održane 30. januara 1937.

147 AJ 66, t. e. 2051, p. e. 2033, Zapisnik redovite sjednice nastavnického vijeća Zavoda za odgoj gluho-nijeme djece u Zagrebu, održane 22. decembra 1936.

148 AJ 66, t. e. 2051, p. e. 2033, Izvješčaj o radu Zavoda za odgoj gluho-nijeme djece u Zagrebu, 28. 6. 1931.

149 AJ 66, t. e. 2051, p. e. 2033, Zapisnik nastavnického veća sastavljen prilikom pregleda rada u Zavodu za odgoj gluho-nijeme djece u Zagrebu u danima 3., 4. i 5. juna 1937.

150 Ibid.

151 AJ 66, t. e. 2051, p. e. 2033, Zapisnik redovite sjednice nastavnického vijeća Zavoda za odgoj gluho-nijeme djece u Zagrebu, održane 29. januara 1938.

152 Ibid.

153 Ibid.

konec šolskega leta pokazal bolj optimistične rezultate. Razred sta ponavljala le dva učenca, ostali so napredovali v višje razrede.¹⁵⁴

Primerjava učnega uspeha obeh šol v izbranih šolskih letih pokaže, da je bil povprečni učni uspeh v ljubljanski gluhonemnici dober, v zagrebški šoli pa med dobrim in prav dobrim. Večina učencev je uspešno napredovala pri pouku. Med njimi so bili tudi taki, ki so težko sledili pouku zaradi učnih in drugih težav v razvoju. Morda so oralno metodiko še nekako usvojili in se naučili pravilne artikulacije, a so se učne težave pokazale pri drugih šolskih predmetih. Zdi se, da je zagrebška šola takim otrokom kljub temu v najvišji možni meri omogočila prehod iz nižjega v višji razred, saj se je učiteljstvo zavedalo, da za njih ni druge izobraževalne možnosti. Tovrstno zavedanje je bilo sicer prisotno tudi v ljubljanski šoli za gluhe otroke, a je bilo v tej šoli manj takih otrok. Verjetno je ljubljanska šola izvajala strožjo selekcijo že na sprejemnem izpitu. Vsekakor pa je bil njen sistem izločanja iz učnega procesa strožji kot v zagrebški šoli. Upoštevajoč poročila odposlancev prosvetnega ministrstva, ki so nadzorovali potek pouka v obeh šolah, je bil pouk po glasovno-govorni metodi uspešen in na visokem pedagoško-didaktičnem nivoju. Učna dinamika v razredih je bila konstruktivna. Pouk ni bil samo frontalen, ampak so bili učenci ves čas aktivni. Niso samo artikulirali, ampak so tudi risali, pisali, razvijali ročne spretnosti in kritično razmišljali.

ZAKLJUČEK

Slovenski in hrvaški surdopedagogi so sprejeli glasovno-govorno metodiko pouka s prepričanjem, da je to edina mogoča pot gluhih otrok v samostojno življenje. Svoje znanje so dopolnjevali z branjem tuje strokovne literature in obiski drugih evropskih zavodov. Učenje po omenjeni metodi je bilo zahtevno tako za učence kot učitelje, saj je bilo v razredih večje število otrok z različnimi sposobnostmi. Anton Skala je v svojih poročilih o poteku pouka po omenjeni metodi poudarjal pomen razvijanja govornega spomina. Omenjeno je argumentiral s primerom otroka prvega razreda zagrebške šole, pri katerem je opazil dobro artikulacijo besed z dvema zlogoma in slabo artikulacijo besed s tremi zlogi. Slednje je učenec artikuliral tako, da je izgovarjal samo zadnja dva zloga. To pomeni, da je na primer besedo »jagoda« artikuliral kot »goda«.¹⁵⁵ Ta pomanjkljiva artikulacija naj bi bila dokaz, da je bil gluhi otrok še na začetni stopnji razvoja pomnjenja in da je bilo treba s takim otrokom v prvi vrsti vaditi spomin. Na ta način naj

¹⁵⁴ AJ 66, t. e. 2051, p. e. 2033, Zapisnik redovite sjednice nastavnického vijeća Zavoda za odgoj gluho-nijeme djece u Zagrebu, održane 31. maja 1938.

¹⁵⁵ AJ 66, t. e. 2051, p. e. 2033, Zapisnik redovite sjednice nastavnického vijeća Zavoda za odgoj gluho-nijeme djece u Zagrebu, 30. 11. 1934.

bi se postopoma dosegla boljša artikulacija besed, sestavljenih iz več zlogov. V tem smislu je pohvalil delo tistih učiteljev, ki so poučevali na principu pomnjenja in aktivnega sodelovanja učencev, kar je bilo za otroke s posebnimi potrebami zelo koristno, predvsem zaradi razvoja njihovih kognitivnih sposobnosti. Raziskovanje glasovno-govorne metodike pouka v obeh šolah za gluhe je pokazalo, da sta obe šoli uporabljali moderne pedagoško-didaktične pristope, katerih cilj ni bil samo frontalni pouk, ampak spodbujanje aktivnosti učencev, upoštevajoč njihove individualne sposobnosti. Posledično so bili rezultati poučevanja po omenjeni metodi uspešni.

VIRI IN LITERATURA

Arhivsko gradivo

AJ – Arhiv Jugoslavije:

AJ 66, Ministarstvo prosvete Kraljevine Jugoslavije 1918–1941.

HŠM – Hrvaški šolski muzej:

HŠM 37 203, Zavod za odgoj gluhonijeme djece u Zagrebu.

HŠM, Izvještaj Zemaljskog Zavoda za gluhonijeme u Zagrebu za školsku godinu 1894/95, 1898/99.

MNZS – Muzej novejšje in sodobne zgodovine Slovenije:

Fototeka.

SI AS – Arhiv Republike Slovenije:

SI AS 2032, Zavod za gluhe in naglušne Ljubljana.

Literatura

Dermelj, Ljubo. »Gluhonemi gojenci v dobi štirideset let.« V: Rudolf Dostal in Drago Supančič, ur. *Štirideset let gluhonemnice v Ljubljani 1900–1940*, 154–69. Ljubljana: Ravnateljstvo gluhonemnice v Ljubljani, 1940.

Dermelj, Ljubo. »Osebe gluhonemnice od ustanovitve do danes.« V: Rudolf Dostal in Drago Supančič, ur. *Štirideset let gluhonemnice v Ljubljani 1900–1940*, 24–34. Ljubljana: Ravnateljstvo gluhonemnice v Ljubljani, 1940.

Dobaja, Dunja. »Gluhonemnica v Ljubljani v prizadevanjih za razširitev zavoda v obdobju med obema vojnama.« *Prispevki za novejšo zgodovino* 57, št. 2 (2017): 74–90.

Dobaja, Dunja. »Izobraževanje in integracija gluhih v Sloveniji v obdobju med obema vojnama – pot iz revščine.« V: Ivan Smiljanić, ur. *Sočutje in stigma : družbene razlike in*

revščina v slovenski novejši zgodovini, 47–67. Ljubljana: Inštitut za novejšo zgodovino, 2022.

Dobaja, Dunja. »Zavodi za vzgojo senzorno oviranih otrok in njihovo izobrazbo v Sloveniji in na Hrvaškem v obdobju med obema vojnama – povezave s tujino in predstavitve širši javnosti.« *Prispevki za novejšo zgodovino* 65, št. 1 (2025): 13–30.

Dobaja, Dunja. *Gluhi in svet: med odrinjenostjo in vključenostjo*. Ljubljana: Inštitut za novejšo zgodovino, 2024.

Franković, Dragutin, Ljubica Godler, Ljubica Lončar, Mihajlo Ogrizović, Dragutin Pazman in Antun Tunkl. *Povijest školstva i pedagogije u Hrvatskoj*. Zagreb: Pedagoško-književni zbor Zagreb, 1958.

Jakopič, Bogo in Ljubomir Savić. *Pota do besede: pregled vzgoje, izobraževanja in usposabljanja slušno prizadetih na Slovenskem*. Ljubljana: Zavod za usposabljanje slušno in govorno prizadetih, 1986.

Jakopič, Bogo. »Delež slovenskih učiteljev gluhih pri strokovnem in splošno izdajateljskem delu.« V: Bogo Jakopič, ur. *Sedemdeset let Zavoda za usposabljanje slušno in govorno prizadetih v Ljubljani: 1900–1970*, 6–11. Ljubljana: Izobraževalna služba, 1970.

Jakopič, Bogo. »Zgodovina učnih načrtov in programov šol za gluhe na Slovenskem.« *Kronika* 27, št. 3 (1979): 185–92.

Juras, Zvonko. »Prilog povijesti školstva i surdopedagogije u Hrvatskoj (1836–1918). Odgoj i obrazovanje gluhonijeme djece u Hrvatskoj.« *Defektologija* 15, št. 2 (1979): 197–202.

Kulovec, Marjetka. »Slovenski znakovni jezik skozi čas.« *Šolska kronika* 32, št. 3 (2023): 328–40.

Kvržić, Zdravko. »Od ustanovitve gluhonemnice do Zavoda za gluhe in naglušne: 123 let izobraževanja gluhe in naglušne mladine v Ljubljani.« *Šolska kronika* 32, št. 3 (2023): 341–62.

Mazi, Vilko. *Deset let Podpornega društva za gluhonemo mladino 1930–1940*. Ljubljana: Podporno društvo za gluhonemo mladino, 1941.

Mazi, Vilko. *Usoda gluhoneme mladine*. Ljubljana: Podporno društvo za gluhonemo mladino v Ljubljani, 1933.

Medved, Josip. *Čitanka za gluhonijeme. Prvi dio*. Zagreb: Državna naklada školskih knjiga i tiskarnica u Zagrebu, 1926. Skenirano posredoval HŠM.

Medved, Josip. *Podizimo škole za gluhonijemu djecu!* Zagreb: Društvo za pripomoč gluhonijeme djece u Zagrebu, 1926.

Mršić, Vjekoslav. »Društvene, političke, gospodarstvene i kulturne prilike vremena u kojem sazrijeva ideja utemeljenja cjelovitog sustava skrbi za hendikepirane.« V: Slavica Jelić, ur. *110 godina rada zemaljskog Zavoda za gluho-nijemu djecu*, 13–40. Zagreb: Centar za odgoj i obrazovanje »Slava Raškaj«, 1995.

Petrović, Ljubomir. *Nevidljivi geto. Invalidi u Kraljevini Jugoslaviji 1918–1941*. Beograd: Institut za savremenu istoriju, 2007.

Rezar, Petra. »Gluhi učitelji v Sloveniji.« *Šolska kronika* 32, št. 3 (2023): 297–311.

Savić, Ljubomir. »Istorijski osvrt na metode razvoja govora gluvonemih u Evropi i kod nas.« *Defektologija* 5, št. 2 (1969): 35–56.

Savić, Ljubomir. *Život i djelo Josipa Medveda (1859–1932)*. Zagreb: Savez osoba oštećena sluha grada Zagreba, 1989. Skenirano posredoval HŠM.

Storrs, S. Richard. »Deaf-mutes and the oral method.« *American Annals of the Deaf and Dumb*, 28, št. 3 (1883): 145–68.

Šega, Viktor. »Spomini na gluho-neme gojence.« V: Rudolf Dostal in Drago Supančič, ur. *Štirideset let gluho-nemnice v Ljubljani 1900–1940*, 38–39. Ljubljana: Ravnateljstvo gluho-nemnice v Ljubljani, 1940.

Walther, Eduard. *Handbuch der Taubstummenebildung*. Berlin: Elwin Staude, 1895.

Zakovšek, Jože. »Šolska doba gluho-nemega otroka.« V: Rudolf Dostal in Drago Supančič, ur. *Štirideset let gluho-nemnice v Ljubljani 1900–1940*, 47–54. Ljubljana: Ravnateljstvo Gluho-nemnice v Ljubljani, 1940.

Spletni viri

»Pravopis. Zapisovanje glasov s črkami. Zapisovanje nezvočnikov.« Pridobljeno 27. 1. 2026. <https://eucbeniki.sio.si/slo1/2173/index3.html>.

Pedro Ponce de León – Wikipedia. Pridobljeno 15. 4. 2026. https://en.wikipedia.org/wiki/Pedro_Ponce_de_Le%C3%B3n.

Tiskani viri

Blätter für Taubstummenebildung 2, št. 17 (1889).

Izveštaj Zemaljskog Zavoda za gluho-nijeme u Zagrebu za školsku godinu 1894/95. Skenirano posredoval HŠM.

Izveštaj Zemaljskog Zavoda za gluho-nijeme u Zagrebu za školsku godinu 1898/99. Skenirano posredoval HŠM.

Uradni list kraljevske banske uprave Dravske banovine, 28. 1. 1930, Zakon o narodnih šolah.

